

Socio-emocionalna prilagodba djeteta na boravak u domu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Đurin, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:930909>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Helena Đurin

SOCIO - EMOCIONALNA PRILAGODBA DJETETA NA BORAVAK U DOMU ZA
DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI

DIPLOMSKI RAD

RIJEKA, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Helena Đurin

SOCIO - EMOCIONALNA PRILAGODBA DJETETA NA BORAVAK U DOMU ZA
DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI

DIPLOMSKI RAD

Mentorica:
red. prof. dr. sc. Anita Zovko

RIJEKA, 2021.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EDUCATION

Helena Đurin

SOCIO - EMOCIONALNA PRILAGODBA DJETETA NA BORAVAK U DOMU ZA
DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI

MASTER THESIS

Mentor:

Professor, Anita Zovko, PhD

RIJEKA, 2021.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom: *Socio - emocionalna prilagodba djeteta na boravak u domu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi* te da sam njegoa autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studentice: Helena Đurin

Datum: 7.srpnja 2021.

Vlastoručni potpis:

SAŽETAK:

Ovim se diplomskim radom prikazuju dosadašnja teorijska razmatranja te se opisuju rezultati pojedinih istraživanja važnih za razumijevanje socio – emocionalnih promjena koje djeca doživljavaju prilikom procesa institucionalizacije i po dolasku u instituciju. Rad se, između ostalog, dotiče povijesnog pregleda nastanka domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, stanja u Republici Hrvatskoj kada se govori o institucionalnoj skrbi za djecu i njezinoj budućnosti, komparacije institucionalne skrbi u Republici Hrvatskoj i nekih zemalja Europe te uloge odgojitelja za sam proces. Svrha ovog rada jest da se na osnovu analizirane literature izvedu zaključci o pojedinim aspektima istog te da se uzimajući u obzir ne razdvajanja odgojiteljske uloge u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i drugih tipova doma pruži prijedlog kompetencijskog okvira za odgojitelje u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi što može doprinijeti profesionalizaciji ove profesije. Također, u radu se ističe potreba deinstitucionalizacije ovog tipa skrbi za djecu naglašavajući njegov negativni utjecaj na cjelokupni razvoj djeteta.

Ključne riječi: dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, socio – emocionalni razvoj, posljedice institucionalne skrbi, kompetencije odgojitelja, deinstitucionalizacija

ABSTARCT:

This master thesis describes research results that are crucial for understanding the socio-emotional changes that children experience when they arrive at the institution and during the institutionalization process itself. Among other things, the paper covers the origin of homes for children without adequate parental care. It also covers the situation in Republic of Croatia when it comes to institutional care for children and its future, with comparisons of institutional care in Croatia and some European countries. Main purpose of this paper is to draw conclusions based on the analyzed literature and to propose a competence framework for educators in institutions for children without adequate parental care. Framework's role is not separated from roles of educators in other type of institutional care for children. Proposed competence framework can highly contribute to the level of professionalism in institutional care. The paper emphasizes the need for deinstitutionalization of this type of children care showing its negative impact on the overall development of the child.

Key words: homes for children without adequate parental care; socio – emotional development; consequences of institutional care for children; educators competence framework; deinstitutionalization

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. DEFINIRANJE I POVIJESNI PREGLED NASTANKA DOMOVA ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI	3
2.1. <i>Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi</i>	3
2.2. <i>Povijesni pregled nastanka domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi.....</i>	7
3. SMJEŠTANJE DJECE U DOMOVE ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI	11
3.1. <i>Razlozi smještanja djeteta u dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi</i>	11
3.2. <i>Postupak izdvajanja iz obitelji i institucionalizacije djeteta</i>	16
4. STANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ U DOMOVIMA ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI	21
4.1. <i>Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i SOS sela.....</i>	21
4.2. <i>Komparacija institucionalne skrbi za djecu u Republici Hrvatskoj i nekih zemalja Europe</i>	28
5. SOCIO - EMOCIONALNI RAZVOJ I PRILAGODBA	33
5.1. <i>Socio - emocionalni razvoj i socio - emocionalna prilagodba djece</i>	33
5.2. <i>Promjene u funkcioniranju djece nakon dolaska u dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i posljedice života u istome</i>	38
6. ODGOJITELJI I STRUČNI SURADNICI U DOMOVIMA	46
6.1. <i>Uloga i zadaci odgojitelja u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ..</i>	46
6.2. <i>Kompetencije odgojitelja te metode i oblici rada u domu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi</i>	53
7. BUDUĆNOST DOMA	58
7.1. <i>Proces deinstitutionalizacije i budućnost skrbi za djecu</i>	58
8. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	63
9. POPIS TABLICA I SLIKA.....	65
10. LITERATURA.....	66

1. UVOD:

Za najoptimalniji razvoj djeteta najbolje je da odrasta u prirodnom, obiteljskom okruženju ispunjenom ljubavlju, razumijevanjem i podrškom. Međutim, ponekad su uvjeti za optimalan razvoj djeteta unutar obitelji narušeni, a za djetetovu vlastitu sigurnost i ostvarenje cjelokupnog razvoja bolje je da ga se izdvoji iz obitelji. Djeca koju roditelji zanemaruju ili zlostavljaju, u slučajevima zlorabe roditeljske dužnosti ili iz drugih razloga djetetova interesa, izdvajanje iz obitelji i povjeravanje na brigu i čuvanje u domove socijalne skrbi ili udomiteljske obitelji često su jedino rješenje za dijete (Ajduković, 2004). Prilikom procesa institucionalizacije djeca prolaze kroz različite promjene koje se mogu negativno odraziti na njihov razvoj. Naime, kod djece koja odrastaju u institucionalnom okruženju, često se razvijaju različite socio - emocionalne poteškoće upravo zbog odrastanja uz smanjeni broj socijalnih i kognitivnih poticaja (Vranjican, Prijatelj i Kuculo, 2019). Također, u obzir treba uzeti i utjecaj traumatskih iskustava koje su proživjeli tijekom boravka u obiteljskom okruženju.

Kako bi se unutar institucionalnog okruženja osigurali što bolji uvjeti za djetetov rast i razvoj i kako bi se osigurala što lakša prilagodba djeteta na uvjete života u instituciji naglasak se stavlja na stručno osoblje unutar institucije, odnosno na odgojitelje čiji je zadatak da unutar obavljanja profesionalne uloge pruže djetetu potrebnu pomoć i podršku. Naime, odgojitelji su osobe koje u brizi za dijete trebaju preuzeti roditeljsku ulogu i obavljati zadatke za koje se očekuje da će ih obavljati roditelji (Žižak, Tasić i Koller-Trbović, 1996). Jednako tako, uz roditeljsku ulogu, odgojitelji trebaju izvršavati i profesionalnu ulogu koja se odnosi na primjenu pedagoško – psiholoških znanja u svrhu pružanja terapijskog tretmana. Brojna istraživanja ukazuju na to da su odgojne grupe formirane tako da postoji nepovoljan omjer između broja djece i odgojitelja što ukazuje na zahtjevnost posla. Upravo zbog nemogućnosti potpune usmjerenosti na jedno dijete i zadovoljavanje njegovih potreba, odgojitelji se često osjećaju bespomoćnima i nekompetentnima za rad u institucionalnoj skrbi za djecu (Žižak, Tasić i Koller-Trbović, 1996). Shodno navedenom, nameće se potreba prelaska na domove obiteljskog tipa u kojima će se smanjiti udio djece o kojima treba skrbiti jedan odgojitelj, ali se isto tako javlja potreba za promjenama u pružanju institucionalne skrbi za djecu. Iz navedenog može se zaključiti i da postoji potreba preusmjeravanja institucionalne skrbi za djecu u alternativne tipove skrbi unutar kojih se udomiteljstvo pokazalo kao najbolja opcija.

Međutim, u svrhu razvoja udomiteljstva kao adekvatnog rješenja za pružanje skrbi djeci uviđa se važnost razvoja edukacijskih programa za udomitelje te bolja zakonska uređenost ovog postupka (Vejmelka i Sabolić, 2015). Jednako tako, naglasak se stavlja na pružanje financijske potpore udomiteljima i osiguravanje optimalnih uvjeta za pružanje skrbi djeci u potrebi. Shodno navedenome, ovim radom žele se prikazati socio – emocionalne promjene koje dijete doživljava prilikom institucionalizacije te negativni utjecaji institucionalne skrbi za optimalni razvoj djeteta. Jednako tako, radom su prikazani rezultati brojnih istraživanja koja se odnose na socio – emocionalni razvoj djeteta, na poteškoće koje dijete razvija unutar institucionalne skrbi te na ulogu odgojitelja u djetetovom životu i razvoju unutar institucionalne skrbi i sl.. Osim toga, radom su izvedeni zaključci koji se odnose na pojedine aspekte institucionalne skrbi za djecu te su dani prijedlozi za provedbu budućih istraživanja u svrhu pružanja adekvatnije brige za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, kao i za provedbu istraživanja unutar alternativne skrbi.

2. DEFINIRANJE I POVIJESNI PREGLED NASTANKA DOMOVA ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI

2.1. Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Da bi dijete u potpunosti razvilo svoje potencijale, važno je da odrasta u prirodnom obiteljskom okruženju. Prirodno okruženje za rast i razvoj djeteta podrazumijeva njegovu obitelj koja mu pruža ljubav, razumijevanje i zadovoljstvo te štiti i promiče njegovu dobrobit (Bartuloci, 2014). Međutim, optimalno funkcioniranje obitelji koju karakteriziraju uređeni i stabilni odnosi te pravilna briga za dijete koja mu omogućuje optimalan rast i razvoj ponekad je narušeno. U takvim slučajevima važna je intervencija institucija koja podrazumijeva preventivni rad s obiteljima, podršku obiteljima, i na koncu ranu intervenciju unutar obitelji u riziku, ali i intervenciju unutar zajednice. Ukoliko se intervencijom institucija unutar obitelji ne postigne adekvatni napredak koji osigurava djetetu siguran psihofizički i socijalni rast i razvoj pokreće se postupak izdvajanja djeteta iz obitelji. Prilikom izdvajanja djeteta iz obitelji, dijete može biti smješteno u institucije socijalne skrbi, odnosno u domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi predstavljaju formalno središte države u pružanju javne skrbi djeci. Smještaj djeteta u dječji dom trebao bi biti dio cjelovitog tretmanskog plana, koji uključuje pripremu djeteta za odlazak iz obitelji, procjenu psihosocijalnih funkcija djeteta, odabir određenih mjera smještaja, planiranja i provođenja intervencija u obitelji s ciljem djelotvornog povratka u obitelj i/ili održavanje kvalitetnih kontakata s obitelji (Čop, Svalina, 2015). Ovaj oblik institucionalne skrbi za dijete prvenstveno bi trebao biti privremene naravi, međutim česti su slučajevi u kojima se djetetov boravak unutar institucionalne skrbi produžuje dok uvjeti za povratak u biološku obitelj nisu optimalni za njegov rast i razvoj, do zasnovanog posvojenja ili djetetove punoljetnosti. Prema Bartuloci (2014) institucionalna skrb je skrb koja se pruža u bilo kojem neobiteljskom grupnom okruženju, kao što su sigurna mjesta za hitne situacije, tranzitni centri u izvanrednim situacijama te sve druge ustanove za pružanje kratkoročne i dugoročne institucionalne skrbi. Ovaj oblik skrbi za djecu uključuje i grupne domove te obuhvaća i ostale oblike smještaja nalik obiteljskom kao i oblike samostalnog stanovanja djece uz nadzor. Vejmelka i Sabolić (2015) definiraju dom za djecu kao specifičan okolinski kontekst gdje djeca žive zajedno dvadeset i četiri sata na dan i obavljaju razne svakodnevne aktivnosti, a odgojna grupa uvelike zamjenjuje socijalizacijske, ali i praktične funkcije obitelji. Shodno tome, Belobrk (2007) objašnjava kako

se djeci u ustanovama koje im pružaju skrb osigurava zadovoljavanje životnih potreba kao što su stanovanje, prehrana, odijevanje, održavanje osobne higijene, briga o zdravlju, čuvanje, odgoj i obrazovanje, njega, radne aktivnosti i korištenje slobodnog vremena.

Nadalje, autorice Vejmelka i Sabolić (2015) pojašnjavaju da sama institucionalna skrb za djecu sadrži četiri odvojene, ali paralelne funkcije, a to su: *održavanje, zaštita, oporavak i priprema*. Održavanje se odnosi na zadovoljavanje temeljnih tjelesnih i psihičkih razvojnih potreba u skladu s dobi, razvojnom fazom i specifičnim zahtjevima, dok se funkcija zaštite odnosi na sprječavanje daljnjeg zlostavljanja i/ili drugih oblika ugroženosti uz zaštitu i promociju djetetovih prava i interesa. Nakon ove dvije primarne funkcije, slijedi funkcija oporavka djeteta od stresnih i traumatskih događaja koji su se događali unutar obitelji i na koncu uzrokovali smještaj u ustanovu. Posljednja funkcija pripreme odnosi se na osposobljavanje djeteta za povratak u obitelj ili samostalan život razvijanjem praktičnih vještina i znanja te emocionalne stabilnosti i otpornosti. Autor Rosić (2007) pak navodi da su domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ustanove socijalne skrbi unutar kojih se ostvaruju odgojno-obrazovne djelatnosti te se osigurava smještaj za djecu bez roditelja, bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili za djecu kojoj je ovakav oblik smještaja u najboljem interesu.

Definirajući institucionalnu skrb za djecu valja spomenuti i definiciju *Pravilnika o vrsti domova za djecu i domova za odrasle osobe i njihove djelatnosti, te uvjetima glede prostora, opreme i potrebnih stručnih i drugih radnika doma socijalne skrbi*, u kojem je dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi definiran kao smještaj za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, bez roditelja, zatim za djecu koju roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnosti ili je taj smještaj iz drugih razloga u djetetovu interesu. Dječji dom svoju djelatnost može provoditi u prostoru koji je namijenjen manjim odgojnim skupinama i u kojem odgojitelji mogu stanovati zajedno s korisnicima. Također, Pravilnikom je definirano da se odgojne djelatnosti unutar doma mogu provoditi i s djecom do 14 godina s poremećajima u ponašanju i poremećajima osobnosti s pridruženim smetnjama. Pravo na ovakav smještaj imaju i trudnice ili roditelji s djetetom do prve godine dana života djeteta, koji nemaju stan, odnosno nemaju osigurano stanovanje ili zbog poremećenih odnosa u obitelji ne mogu ostati s djetetom u obitelji (Zakon o socijalnoj skrbi, članak 89). Ovakav tip dječjeg doma može biti organiziran kao dom za stalni i tjedni smještaj ili dnevni boravak. Jednako tako, dječji dom određuje se kao dvadesetčetverosatni institucionalni smještaj u kojem grupa djece koji nisu u srodstvu zajedno žive, a svu brigu o njima snose odgojitelji (Kadushin, 1980.; prema Sladović Franz, 2003).

Rosić (2007) se u definiranju domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi osvrće i na odgojitelje i ostale djelatnike doma pri čemu ističe da je njihova glavna zadaća zaštititi djecu i osigurati im optimalni psihofizički i socijalni razvoj prilikom boravka u istome.

Osim toga, prema Richu (2012) institucionalna skrb podrazumijeva smještaj djece u ustanove koje prvotno nisu namijenjene potrebama djeteta ili bliske obiteljskoj situaciji, ali pokazuju obilježja svojstvena institucionalnoj kulturi. Pozivajući se na druge autore (Mulheir i Browne, 2007 i Browne, 2009) Rich (2012) također ističe da postoje različite vrste dječjih institucija, koje uključuju *domove za dojenčad* koji udomljavaju djecu do četvrte godine života, *domove za djecu* i *internati*. Institucije za djecu često se nazivaju i *sirotištima*, iako većina djece koja je tamo smještena nisu siročad. Ono što je još važno istaknuti jest činjenica da odlazak djece u institucionalnu skrb ponekad rezultira razdvajanjem braće i sestara, ali i čestim seljenjem iz jedne institucije u drugu. Jednako tako, institucionalna skrb podrazumijeva organizirane i rutinski strukturirane životne aranžmane za djecu (npr. spavanje, hranjenje, kupanje i sl.) te profesionalni odnos između odraslih i djece (Browne, 2009).

Maretić i Sindik (2013) dječje domove definiraju kao nenamjenske građevine koje su naknadno prilagođene potrebama dječjeg doma te u njima boravi najmanje četrdesetero djece koja zajednički koriste prostor dnevnog boravka, sanitarije i kuhinju u kojoj zajedno jedu. Također, djeca su raspoređena u dvokrevetne i trokrevetne sobe, pa autori naglašavaju kako djeca nemaju privatnosti. Isto tako, navode kako je unatoč zalaganju zaposlenika, u domu djeci pružen manji broj zaštitnih faktora. Shodno navedenom, valja se osvrnuti i na UNICEF-ovu publikaciju *Nevidljiva djeca- od prepoznavanja do inkluzije* koja se svojom tematikom bavi djecom sa teškoćama u razvoju unutar institucionalne skrbi. Naime, publikacija prilikom definiranja institucionalnog smještaja ističe neke od njegovih slabosti kao što su nepovoljni prostorni uvjeti, nesadržajno provođenje slobodnog vremena, nedovoljnu uključenost djece u lokalnu zajednicu te oslabljenu privrženost. S druge strane, kao optimalne uvjete za život djeteta unutar institucionalne skrbi publikacija ističe veću i kvalitetniju socijalizaciju djece, održavanje kontakta sa biološkom obitelji djeteta, educirano osoblje za rad s djecom te manju prisutnost zanemarivanja djeteta.

Autorica Sladović Franz (2004) prilikom definiranja institucionalne skrbi navodi neke od prednosti institucionalizacije djeteta kao što su posebne mogućnosti za skrb i tretman trauma koje je dijete proživjelo unutar obitelji, tolerancija na veći spektar djetetovih ponašanja,

korištenje vršnjačkih grupa u svrhu olakšavanja promjena kroz koje dijete prolazi te postojanje pravila za život koje djetetu pružaju osjećaj sigurnosti. S druge strane, autorica navodi i neke od najčešćih poteškoća unutar institucionalne skrbi kao što osiguravanje kontinuiteta skrbi zbog učestalih promjena osoblja, kontradiktornost između pravila i potrebe za individualizacijom, negativan utjecaj života u grupi i ambivalentan stav javnosti prema instituciji i djeci koja u njima žive. Također, kao veliki problem autorica ističe nemogućnost djeteta da uči o obiteljskom životu i o mreži socijalne podrške koja je uglavnom ograničena na samu instituciju.

Naposljetku, autorica Branica (2006) navodi prikaz jedne od nekadašnjih definicija institucionalne skrbi iz 1911. godine: „... u najširem smislu riječi razumijevamo sve brige za unapređenje zdravstvenog, intelektualnog i ćudorednog boljitka individua, doklegod on ne postane sposoban za samostalnu privredu, čime prestaje daljnja potreba skrbi za njega“. Iz ove definicije može se zaključiti kako se glavna svrha institucionalne skrbi nije promijenila, dapače, optimalni psihofizički razvoj djeteta i osiguravanje potrebnih uvjeta za to je i dalje jedna od glavnih zadaća institucionalne skrbi za djecu. Također, iz prikazanih definicija vidljivo je da nijedna definicija nije sveobuhvatna i da ovisi o kontekstu, međutim ono što se ističe kao najvažnije prilikom definiranja samog pojma institucionalne skrbi za djecu, odnosno dječjeg doma jest činjenica da se djecu smješta u domove kada unutar obitelji uvjeti za optimalni rast i razvoj nisu zadovoljeni. Jednako tako, prilikom djetetovog boravka unutar institucionalne skrbi djetetu se osigurava zadovoljavanje životnih potreba kao što su npr. stanovanje, prehrana, briga o zdravlju, odgoj i obrazovanje i sl. Ipak, kao negativa strana institucionalne brige za dijete ističe se manjak privrženosti, gubitak osjećaja za obitelj i obiteljski život.

2.2. Povijesni pregled nastanka domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Osvrćući se na daleku prošlost, zanimanje za institucionalizaciju brige za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi raste u razdoblju sedamnaestog stoljeća kada završavaju vjerski ratovi. To je razdoblje prožeto mnogim gubitcima, kako materijalnim tako i ljudskim, pa je velik broj djece ostao bez svojih obitelji i domova. Takva djeca uglavnom su bila prepuštena sama sebi, što je rezultiralo otvaranjem domova za djecu bez roditelja i za siromašnu djecu. Prema navodima autorice Kolesarić (2019), Jan Amos Komensky i pijetisti su u istom razdoblju osnovali odgojne zavode za boravak, školovanje i život siromašne djece, a Johann Heinrich Pestalozzi je u Švicarskoj osnivao domove za siromašnu i nezbrinutu djecu u kojima ih je odgajao prema načelu glava, srce, ruka. A. A. Francke u Njemačkoj je osnovao školu i zavod za siromašnu i napuštenu djecu (Birošević, 2014). Početkom devetnaestog stoljeća na području carske Rusije s ciljem brige za nezbrinutu djecu, osnivaju se domovi za djecu bez roditelja, domovi za preodgoj i radne kolonije. Unutar tih domova vodili su se principom odgoja pomoću kolektiva i za kolektiv (odgoj radom kroz socijalizaciju i resocijalizaciju) (Birošević, 2014). Također, na području Italije su polovinom devetnaestog stoljeća otvoreni domovi za siromašnu djecu od strane kršćanskih pedagoga i salezijanaca.

Autorica Branica (2006) objašnjava da neki oblici intervencija u području skrbi za djecu koji su razvijeni na početku dvadesetog stoljeća postoje i danas, pa se tako razlikuju dva osnovna oblika smještaja djece u institucionalnu skrb, a to su udomiteljstvo koje se tada zvalo smještaj u porodice ili kolonije te smještaj u dječji dom. Dvadeseto je stoljeće razdoblje u kojem se sve više razvijaju ustanove za pomoć djeci roditelja u neimaštini, siročadi, djeci sa teškoćama u razvoju i problemima u ponašanju (Kolesarić, 2019). Shodno tome, autor Birošević (2014) u svome radu okreće se podjeli domova u kontekstu školovanja djece pa navodi kako se domovi diferenciraju na domove koji nadopunjavaju, potpomažu i olakšavaju školovanje učenika bez odgovarajuće roditeljske skrbi i na internate u kojima se nalaze učenici koji dolaze iz dobrostojećih obitelji.

Kada se govori o razvoju institucionalne brige za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području današnje Republike Hrvatske, za početak valja istaknuti da tijekom devetnaestog i prve polovice dvadesetog stoljeća Republika Hrvatska nije bila teritorijalno cjelovita i neovisna kakva je danas. Ova dva vremenska razdoblja obilježena su slabom infrastrukturnom razvijenošću, teritorijalnom rascjepkanošću, ratom i siromaštvom zbog kojeg

se već u devetnaestom stoljeću država uključivala u organizaciju i financiranje pomoći. Što se tiče intervencija unutar skrbi za djecu, one su uglavnom temeljene na dobročinstvu, uzajamnoj pomoći i filantropiji (Branica, 2006). Početak dvadesetog stoljeća također se ne može prikazati kao razdoblje u kojem je intervencija unutar skrbi za djecu napredovala. Naime, publikacije koje se bave djecom i njihovom zaštitom iz tog razdoblja prikazuju radove u kojima se ističe potreba za organiziranom državnom skrbi za djecu, pri čemu se stavlja naglasak na financijsku intervenciju koja je nužna za pružanje adekvatne skrbi za djecu.

Govoreći o okolnostima zbog kojih se počelo skrbiti o djeci, autorica Branica (2006) ističe da se od 1900. godine do početka Drugog svjetskog rata, skrb za djecu uglavnom odnosila na zaštitu u okolnostima siromaštva, napuštenosti od strane roditelja (to se najčešće odnosilo na djecu iz izvanbračnih veza), zanemarivanu djecu o kojoj se roditelji nisu adekvatno skrbili, tzv. zapuštenu djecu i djecu koja su kršila zakon. Valja istaknuti činjenicu da su u to vrijeme djeca iz izvanbračnih veza bila najugroženija skupina djece, čiji je postotak smrtnosti bio najveći. U vrijeme Prvog svjetskog rata i velikih suša 1917. i 1918. javila se potreba za skrbi o ratnoj siročadi i „gladnoj“ djeci. Također, u ovom razdoblju predlaže se i razvoj različitih intervencijama kojima bi se pružala pomoć siromašnim obiteljima kako bi dijete moglo ostati unutar obitelji, kao i osnivanje ustanova za skrb o maloj djeci u vrijeme kada njihovi roditelji rade. Prema navodima autorice Kolesarić (2019) ideja za institucionalizacijom skrbi za djecu javila iz potrebe da briga za dijete postane organiziran, zakonski definiran čin, čije će vodstvo biti u rukama stručnjaka. Prije samog procesa institucionalizacije skrbi za djecu, kako navodi autorica Branica (2006) u tom području djelovale su različite paraprofesionalne i profesionalne skupine, kao što su učiteljice i sestre pomoćnice, te Katolička crkva. Njihov rad održavao se na osnovu dobročinstva i udruga civilnog društva, koje su često pokretali obrazovani ljudi tog vremena koji su svoje socijalno djelovanje ostvarivali i kroz različite socijalne akcije. Slična saznanja mogu se pronaći i u radu autora Biroševića (2014) koji ističe da je domski odgoj u Hrvatskoj nužno vezan uz sjemeništa i crkvene redove te da su se osnivale i ustanove za odgoj napuštene djece. Ipak, valja naglasiti kako su prvi dječji domovi pružali samo privremeni smještaj za zdravu djecu, dok su trajni smještaj pružali samo bolesnoj djeci kojoj je bio neophodan poseban pristup i njega.

Kako bi se prikazalo što je predstavljao razvoj institucionalne skrbi za djecu na području današnje Republike Hrvatske biti će predstavljeno nekoliko konkretnih primjera. Naime, zbog velikog broja nezakonski rođene djece u Dubrovniku je osnovano *nahodište*, odnosno preteča

prvog dječjeg doma. *Milosrdni zavod za sitnu zapuštenu dječicu* („*Ospedale Della Misericordia*“) bio je socijalna ustanova koja je prihvaćala i zbrinjavala izloženu djecu, a kasnije se njegov rad sveo na brigu o nezakonitoj djeci (Simunović, 2008). Nahodište je osnovano 1432. godine te je djelovalo punih pet stotina godina, pa je upravo zbog svog dugotrajnog postojanja, svoj rad proširio na brigu o siromašnoj djeci. Za djecu koja su rođena ili ostavljena u nahodištu država se brinula do njihove šeste godine života, a nakon toga su bila predana obiteljima koje nisu imale djecu, a željele su ih. Ovaj postupak može se shvatiti kao preteča posvojenja. Ipak, važno je reći da su biološke majke mogle vratiti skrb nad svojim djetetom ukoliko su uspjele dokazati da je to dijete njihovo. Dakle, nahodište je prvenstveno bilo predviđeno za smještaj nezakonito rođene djece, ali se skrb proširila i na siromašnu djecu koja su u dom dolazila na ishranu. Također, domovi su pružali majkama (uglavnom služavkama ili ljubavnicama vlastele) mogućnost da potpuno anonimno ostave neželjenu djecu na sigurnom mjestu nakon poroda s ciljem smanjivanja smrtnosti nezakonite novorođenčadi (Branica, 2006). 1927. godine nahodište je ukinuto zbog izrazito malog broja djece. Kroz povijest na području Dubrovnika još je otvoren *Zavod za siročad ženskog spola- conservatorio* (1785.) sa svrhom zbrinjavanja i zaštite siromašnih djevojčica te njihove pripreme za udaju ili službovanje i *Dječje zaklonište* (1876.) sa svrhom odgoja i školovanja siromašne muške djece. Nakon preuzimanja Dječjeg zakloništa, Narodna vlast mu je promijenila ime u *Dječji dom Ivo Vukušić* te je tada djelovao kao dom za djecu i mlađe punoljetne osobe Maslina. Može se zaključiti da je Dom za djecu i mlađe punoljetne osobe Maslina nasljednik tradicionalnih postupaka i socijalne osjetljivosti stare Dubrovačke Republike, te slijednik Zakloništa osnovanog 1894. godine (Simunović, 2008).

Govoreći o brizi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi može se reći da se ona u devetnaestom stoljeću uglavnom odvijala od strane Katoličke crkve ili humanitarnih individua, pa su tako otvarana sirotišta, hranilišta, čuvališta i sl. Svaki pokušaj ostvarivanja nekog oblika institucionalne skrbi za djecu u tom je razdoblju uglavnom propao. Međutim, u Zagrebu je 1855. godine osnovano *pjestovalište* za socijalno ugroženu djecu (Kolesarić, 2019). Devetnaesto stoljeće je razdoblje u kojem je prisutan zamjetan razvoj dobrotvornih društava koja su usmjerena na pomoć siromašnim obiteljima, a posebno siromašnoj djeci (Puljiz, 2005). Većina tih društava utemeljena je na vjerskoj osnovi, pa je tako za osnivanje pjestovališta zaslužan nadbiskup Juraj Haulik koji je svojim novcima dao izgraditi prostorije u kojima će se obavljati djelatnosti pjestovališta, odnosno čuvanje djece siromašnih roditelja. Pjestovalište je bilo namijenjeno socijalno ugroženoj djeci od 3 do 7 godina, a vodile su ga sestre milosrdnice.

Unutar pjestovališta odvijali su se odgoj, njega i prehrana djece od 6 do 19 sati, odnosno dok roditelji ili skrbnici djece nisu ponovno došli po njih. Ista su se pjestovališta zatim nastavila otvarati i u drugim gradovima poput Osijeka, Bjelovara, Karlovca, itd. Osnivala su se još i skloništa za djecu bez roditelja i ferijalne kolonije za bolesnu djecu kao preteča dječjeg doma. Kada govorimo o osnivanju prvog dječjeg doma iznimno je važno spomenuti Milku Pogačić, učiteljicu koja se svojim radom zalagala i pomagala siromašnoj djeci i djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Milka Pogačić se također smatra prvom socijalnom radnicom. Ona je 1908. godine unutar *Udruge učiteljica* osnovala *Sekciju za našu djecu* koja je skupljala novac za siromašnu i potrebitu djecu. Iste je godine otvorila sklonište za zapuštenu djecu, a 1912. godine je otvorila prvi Dječji dom u Zagrebu (Žuvela, 2010).

Također, ono što je važno istaknuti jest činjenica da su se brojni dječji domovi u početku izgrađivali od sredstava koja su bila osigurana od strane raznih zaklada. Prvi dom koji je osnovan sredstvima iz zaklade jest dom u Požegi iz 1835., a na jednak način osnovani su još dom u Osijeku 1870. godine te dom u Zagrebu 1888. godine (Branica, 2006). Isto tako, važno je reći da se broj domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi nakon ratova uglavnom povećavao upravo zato što je velik broj djece ostajao bez svojih roditelja i obitelji (Birošević, 2014).

Naposlijetku, može se zaključiti da su se dječji domovi u prošlosti uglavnom osnivali s ciljem pomoći siromašnim obiteljima i djeci čiji su roditelji poginuli u ratu. Glavna zadaća domova bila je osigurati djeci egzistencijalne potrebe i brinuti se za njih ukoliko su imali posebne zdravstvene potrebe.

3. SMJEŠTANJE DJECE U DOMOVE ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI

3.1. Razlozi smještanja djeteta u dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Na samome početku rasprave o razlozima smještanja djece u institucionalnu skrb valja ponoviti činjenicu da je za dijete i njegov potpuni i skladni psihofizički razvoj najbolje da odrasta unutar svoje obitelji, u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja. Roditelji (ili skrbnici) bi trebali imati takve karakteristike koje će omogućiti djetetu optimalno i razvojno poticajno obiteljsko okruženje, koje u djetinjstvu predstavlja i najvažnije socijalno okruženje (Miljević-Ridički. i Pavin Ivanec, 2009). Radovi stručnjaka u području skrbi za djecu i brojna istraživanja također potvrđuju važnost odrastanja djece u obiteljskom okruženju upravo zato što ono predstavlja najzdraviji i najprirodniji način odgoja i razvoja djeteta (Vejmelka i Sabolić, 2015). Prema Konvenciji o pravima djeteta (2001), dijete predstavlja svaku osobu mlađu od 18 godina, a obitelj je temeljna društvena skupina koja predstavlja prirodno okruženje za odrastanje i dobrobit svih njenih članova, posebice djece. Ukoliko su djeca doživjela neki oblik tjelesnog ili psihičkog nasilja, bila zanemarivana ili zlostavljana na bilo koji način, socijalne ustanove skrbi, zakonodavna tijela i sudovi moraju reagirati i pritom se voditi prvenstveno interesima djeteta. Povrede dječjih prava postoje od davnina, no tek s razvojem svijesti o nužnosti zaštite dobrobiti djeteta pravnim uređenjem, društvo je postiglo adekvatnu regulaciju te sustav reakcije na povrede dječjih prava (Čop i Svalina, 2015).

Kada govorimo o obiteljima koje nisu uspjele djetetu omogućiti optimalno i razvojno obiteljsko okruženje, tada se u najboljem interesu djeteta pokreće postupak izdvajanja djeteta iz obitelji. Prema ranije spomenutoj Konvenciji o pravima djeteta (2001), dijete koje zbog vlastite dobrobiti ne smije ostati u obiteljskom okruženju ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Takva skrb odnosi se na udomiteljstvo, posvojenje ili pak smještaj u odgovarajuće institucije koje skrbe o djeci, odnosno u domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Uzimajući u obzir činjenicu da za dijete nije pogodno da živi u disfunkcionalnoj obitelji ili pak u ugrožavajućim uvjetima po život i zdravlje, zakonom su propisane različite mogućnosti zaštite djeteta, ovisno o vrsti i jačini povrede prava djeteta te nizu drugih obiteljskih i pravnih faktora, koji će u konačnici utjecati na odluku o primjeni najadekvatnije mjere djetetove zaštite (Čop i Svalina, 2015). Drugim riječima, djeca koju roditelji zanemaruju ili zlostavljaju, u slučajevima zlorabe roditeljske dužnosti ili iz drugih razloga djetetova interesa, izdvajanje iz obitelji i povjeravanje na brigu i čuvanje u domove socijalne skrbi ili udomiteljske obitelji često

su jedino rješenje (Ajduković, 2004). Stručnjaci zaposleni u centrima za socijalnu skrb smatraju da je dječji dom adekvatno rješenje prilikom izdvajanja djeteta iz obitelji ukoliko se radi o starijoj djeci i adolescentima, mlađoj djeci, posebno do godine dana, djeci s poremećajima u ponašanju, djeci koja su doživjela stres i traumu, djeci sa posebnim potrebama te za zlostavljanu i zanemarivanu djecu koja imaju potrebu za stručnom pomoći i tretmanom (Sladović Franz 2004). Također, Ajduković (2004) objašnjava da pravo na skrb izvan obitelji imaju i djeca bez roditelja te djeca čiji su roditelji privremeno nesposobni skrbiti o njima zbog bolesti, nedostatka smještaja ili drugih poteškoća.

Kako bi se pojasnio i bolje razumio pojam neadekvatne brige roditelja za dijete, odnosno *zanemarivanje* djeteta, autorice Čop i Svalina (2015) u svome radu prikazale su nekoliko konkretnih primjera. Dakle, neki od razloga za izdvajanje zanemarivane djece iz obitelji odnose se na neodgovarajuće materijalne uvjete za život unutar obitelji, što se uglavnom odnosi na obitelji u kojima su roditelji nezaposleni dugi niz godina. Naime, u takvim obiteljima se dugi niz godina ne poboljšavaju uvjeti za život djeteta od strane roditelja, stoga je izdvajanje djeteta iz obitelji jedino rješenje. Također, česti je slučaj da se nakon izdvajanja djeteta iz obitelji mjera mora produžiti jer roditelji nisu uspjeli poboljšati uvjete života u vrijeme kada je dijete bilo izdvojeno iz obitelji. Nadalje, ako je kod roditelja zamijećena nedostatna briga za dijete, odnosno ako je dijete zapušteno, to se svakako smatra jednim od razloga za intervenciju stručnjaka te potencijalno izdvajanje djeteta iz obitelji. Drugim riječima, ukoliko je primijećeno da unutar obitelji postoji nedostatak skrbi o zdravlju djeteta koji se manifestira kroz npr. neredovita cijepljenja, nedovoljnu briga o higijeni, neadekvatnu briga o djetetu kada je bolesno i sl., te ukoliko je zamijećen nedostatak brige za školovanje djeteta, tada postoji razlog za izdvajanje djeteta iz obitelji.

Jednako tako ovisnosti roditelja također su jedan od razloga za izdvajanje djeteta iz obitelji. U takvim obiteljima najčešće su prisutne ovisnosti o alkoholu i drogama, a roditelji uglavnom negiraju postojanje istih. Ovisnička ponašanja izrazito negativno utječu na djecu zbog niza obiteljskih poteškoća, a zadržavanje djeteta unutar takve obitelji je nedopustivo zato što zanemarivanje odgoja i psihosocijalnog razvoja djeteta može rezultirati razvojem djeteta u društveno neprihvatljivog pojedinca. Osim toga, kao jedan od razloga navode se i psihički problemi roditelja. Tu se uglavnom misli na suicidalna ponašanja roditelja, djelomično lišenje poslovne sposobnosti, izrazito sniženu inteligenciju jednog roditelja i njegovu izloženost nasilju od strane drugog roditelja. U takvim slučajevima roditeljima su izricane mjere oduzimanja

prava na odgoj djeteta zbog zanemarivanja, nasilja i psihičkog maltretiranja. Također, prisutni su slučajevi u kojima roditelji čije je dijete privremeno izdvojeno iz obitelji, zbog vlastitog psihičkog stanja često zanemaruju, odnosno ostvaruju izrazito slabi, gotovo nikakav kontakt s djetetom tijekom njegovog boravka unutar institucionalne skrbi. Naposljetku, jedan od razloga za smještanje djeteta u dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi je postojanje prekršajne ili kaznene presude, odnosno u takvim je obiteljima prisutno grubo zanemarivanje roditeljskih dužnosti koje podrazumijevaju brigu i odgoj djeteta, a samim time prisutno je kršenje dječjih prava za koje roditelji trebaju snositi posljedice. Iz primjera koje su navele autorice Čop i Svalina (2015) može se zaključiti da unutar obitelji čija djeca ulaze u postupak izdvajanja, u velikoj mjeri postoje povrede prava djeteta na zdravlje i na obiteljski život.

U svrhu prikazivanja još nekih razloga smještanja djeteta u domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, potrebno je prikazati rezultate istraživanja Vijeća Europe koje je u svome radu predstavila autorica Ajduković (2004). Naime, rezultati istraživanja pokazali su da su najveći razvojni rizici kojima su izložena djeca siromaštvo, slabi socijalni uvjeti, raspad obitelji, nedostatak roditeljskih vještina, zlostavljanje i zanemarivanje djece, roditeljska zloupotreba droga te njihovi psihološki i psihijatrijski problemi. Jednako tako istraživanje je pokazalo da su česti razlozi izdvajanja djeteta iz obitelji također i djetetovi poremećaji u ponašanju kao što je na primjer nasilno ponašanje, bježanje od kuće, skitnja, zlouporaba alkohola, droga i slično.

S druge strane, prema istraživanju koje je provela Sladović Franz (2004) jedan od glavnih razloga za smještaj djeteta u dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi su obiteljske prilike. Naime, u takvim obiteljima odnosi nisu krajnje narušeni i djeca imaju stabilnu emocionalnu vezu sa svojim roditeljima, ali su ekonomske prilike loše i roditelji nemaju mogućnosti osigurati djeci kvalitetno školovanje i egzistencijalne uvjete, pa se institucionalna skrb pokazuje kao primjeren alternativni izbor. Osim toga, istraživanje je pokazalo da je dječji dom adekvatan izbor za izdvajanje djeteta iz obitelji upravo zbog karakteristika doma kao mjesta u kojem su dostupne različite aktivnosti za dijete. Naposljetku, jedan od razloga smještanja djeteta u institucionalnu skrb jest kraća potreba za boravkom djeteta izvan primarne obitelji i očekivanje djetetovog povratka u obitelj, te situacija u kojoj je pokrenuti postupak posvojenja.

Browne (2009) u svome radu navodi kako se institucionalna skrb za djecu povećala u zemljama u kojima je prisutna ekonomska tranzicija. Ekonomska tranzicija je rezultirala

povećanjem nezaposlenosti, siromaštvom, migracijama zbog posla i povećanjem jednoroditeljskih obitelji. Zbog nepovoljne ekonomske situacije i nemogućnosti uzdržavanja vlastite obitelji kod mnogih se roditelja povećala konzumacija droge i alkohola što je rezultiralo razvojem ovisnosti, a zbog razvoja ovisnosti i pružanja neadekvatne skrbi za dijete, mnoga su djeca smještena u institucionalnu skrb. Osim toga, u radu se navode i karakteristike djeteta kao validan razlog za institucionalizaciju. Naime, djeca koja imaju probleme u ponašanju koji se očituju kroz diskriminaciju na osnovu tjelesnih i mentalnih oštećenja, rase, dobi ili spola i sl. također su u riziku institucionalizacije u svrhu preodgoja.

Ono što je još važno spomenuti iz ovog rada jest to da autor (Browne, 2009) prikazuje usporedbu razloga institucionalizacije djece između zemalja Europske Unije koje su u ekonomskom tranzitu i onih koje nisu. Dakle, prema podacima za Belgiju, Francusku, Dansku, Grčku, Portugal i Švedsku glavni razlozi zbog kojih se djecu izdvaja iz obitelji i smješta u institucionalnu skrb su zlostavljanje i zanemarivanje (69%), posebne potrebe (4%) i napuštenost (4%), a prema podacima za Hrvatsku, Cipar, Češku, Estoniju, Mađarsku, Latviju, Litvu, Maltu, Rumunjsku, Slovačku i Tursku glavni razlozi institucionalizacije djece su zlostavljanje i zanemarivanje (14%), posebne potrebe (23%), napuštenost (32%) te je prisutan pojam siročadi (6%). Iz ovih se podataka vidi kako je u ekonomski uspješnijim zemljama prisutnije zlostavljanje i zanemarivanje djece, a da se je u manje uspješnim zemljama prisutnije napuštanje djece i veća institucionalizacija djece s posebnim potrebama. Uzimajući u obzir činjenicu da je usporedba ovih zemlja napravljena prije više od deset godina, može se zaključiti kako se stanje zasigurno promijenilo te se ukazuje potreba za provedbom slične usporedbe.

Naposlijetku, iz svega navedenog može se zaključiti da postoji širok dijapazon razloga zbog kojih se djecu izdvaja iz obitelji i smješta unutar institucionalne skrbi, međutim neki od najučestalijih razloga zbog kojih dolazi do institucionalizacije djece su zanemarivanje i zlostavljanje djeteta, zlouporaba roditeljskih dužnosti, loše egzistencijalne prilike ili djetetovi poremećaji u ponašanju kao što su nasilno ponašanje, bježanje od kuće, zlouporaba alkohola, droga i slično. Ipak, valja istaknuti činjenicu da je postupak izdvajanja djeteta iz obitelji dugotrajan proces i da se razlozi za izdvajanje moraju učestalo ponavljati kako bi se donijela konačna odluka o izdvajanju jer je za dijete ipak najbolje da odrasta u prirodnom, obiteljskom okruženju. Prije pokretanja postupka izdvajanja djeteta iz obitelji ranom intervencijom se nastoji spriječiti pokretanje samog postupka. Bartuloci (2014) objašnjava kako se preventivnim mjerama poput upozorenja roditelja na pogreške i propuste u odgoju djeteta te nadzorom nad

roditeljskom skrbi nastoje ostvariti određene promjene, no ukoliko do njih ne dođe i nedostaci u skrbi o djetetu se ne uklone, dolazi do izdvajanja djeteta iz vlastite obitelji.

Osim toga, još je važno reći da je svatko (privatna ili pravna osoba) koja ima saznanja o kršenju djetetovih prava, posebice o oblicima tjelesnog ili psihičkog nasilja, spolnog zlostavljanja, zanemarivanja ili izrabljivanja djeteta, dužan o tome obavijesti Centar za socijalnu skrb (Bartuloci, 2014). Međutim, iz prakse Centra za socijalnu skrb vidljivo je da se za slučajeve u kojima je bolje za dijete da ga se smjesti unutar institucionalne skrbi na taj način rijetko saznaje. Jednako tako, prijave Centru za socijalnu skrb uglavnom su anonimnog oblika iz čega se može zaključiti kako sigurnost i dobrobit djeteta ipak nisu najvažniji aspekt razvoja društva. S ciljem rezimiranja razloga institucionalizacije djece prikazati će se istraživanje autorice Koren Mrazović (1999) u kojem su djelatnici Centra za socijalnu skrb rangirali čimbenike i ponašanja koja rezultiraju izdvajanjem djeteta iz obitelji i smještanjem u domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Naime, na prvom mjestu je obiteljsko okruženje koje podrazumijeva ugrožavajuće okolnosti za razvoj djeteta zbog zanemarivanja, zbog narušenih međuljudskih odnosa (agresivnost, fizičko zlostavljanje i sl), alkoholizama i drugih ovisnosti, te nizak ili veoma loš socio – ekonomski status. Na drugom mjestu bio je tijekom školovanja i odnos prema školskim obavezama koji podrazumijeva agresivne ometajuće ispade tijekom nastave, potpuno zanemarivanje školskih obaveza, bijeg s nastave, višestruki prekid školovanja i sl. Nadalje, kao idući čimbenik za izdvajanje djeteta iz obitelji istaknulo se provođenje slobodnog vremena, interesi i navike pri čemu se ističe druženje s osobama asocijalnog ponašanja, biranje neorganiziranih sadržaja, teško motiviranje djeteta na društveno prihvatljive obrasce ponašanja i sl. Posljednji čimbenik za izdvajanje su poremećaji u ponašanju koji podrazumijevaju vršenje teških kaznenih djela i opasnih društvenih radnji, skitnju, fizičke obračune djeteta i roditelja, bijeg od kuće, krađe, neurotski poremećaji i sl.

3.2. Postupak izdvajanja iz obitelji i institucionalizacije djeteta

Iako je za dijete najbolje da odrasta unutar obiteljskog okruženja, ponekad obiteljska okolina u kojoj se nalazi nije poticajna za njegov optimalni psihofizički i socijalni razvoj. Uzimajući u obzir njegovu dobrobit, najbolje je da dijete bude izdvojeno iz obitelji i smješteno u instituciju koja će mu pružiti sigurnije uvjete za život. Odnos djeteta i obitelji je reguliran *Obiteljskim zakonom* unutar kojeg su uređene mjere zaštite prava i dobrobiti djeteta, a dijele na mjere za zaštitu osobnih interesa djeteta i mjere za zaštitu imovinskih interesa djeteta (Čop i Svalina, 2015). Ukoliko su segmenti unutar ovih mjera narušeni i na taj način ugrožen rast i razvoj djeteta, pokreće se postupak izdvajanja djeteta iz obitelji, a roditelju se oduzimaju prava da živi sa svojim djetetom. Naravno, ovome postupku prethodi rana intervencija u obitelji s ciljem poboljšanja uvjeta života za dijete. Međutim, istraživanje provedeno u Engleskoj i Walesu pokazalo je da se čak 3/4 postupaka izdvajanja djece iz obitelji događa nakon krizne situacije, odnosno nije unaprijed planirano, a u 4/5 svih slučajeva stručnjaci nemaju mogućnost odabira primjerenog oblika skrbi za dijete ili u slučaju udomljavanja, provjere podudarnosti djeteta i udomitelja. Rezultat nepripremljenosti za postupak izdvajanja djeteta iz obitelji jest neprilagođenost djeteta obliku smještaja koji mu je predodređen što dovodi do učestalih promjena smještaja djece i na kraju pojavom dodatnog rizika za psihosocijalno zdravlje djeteta (Waterhouse i Brocklesby, 2001, prema Sladović Franz 2004).

Sama mjera izdvajanja djeteta iz obitelji uređena je *Obiteljskim zakonom*. Prvi zakon kojim se regulira smještaj djece izvan obitelji bio je *Zakon o dječjim domovima*, koji je donesen 1918. godine. Zakon jasno navodi da skrb za ostavljenu djecu mlađu od 15 godina preuzima država u Hrvatskoj i Slavoniji, pri čemu se ostavljenu djecu definira kao djecu za čiji odgoj se nema tko brinuti ili se nema tko brinuti u dovoljnoj mjeri (Branica, 2006). Odluku o smještaju djeteta u dom donosio je *tutorstveni sud*, a definiran je i način skrbi za ostavljenu djecu. Naime, zakonom je bilo određeno da se sva ostavljena djeca primaju u dječje domove, dok su u dugotrajnom smještaju unutar doma ostajala bolesna djeca, djeca sa intelektualnim teškoćama i djeca čija je skrb zahtijevala posebnu njegu i liječničku pomoć. Danas je *Zakonom o socijalnoj skrbi* (NN 91/2013) predodređeno da se dijete može smjestiti u dom socijalne skrbi, udomiteljsku obitelj, obiteljski dom ili u centar za pružanje usluga u zajednici.

U procesu izdvajanja djeteta iz obitelji glavnu ulogu ima Centar za socijalnu skrb koji za dijete treba brinuti od trenutka kada je otkriven neki od neadekvatnih obrazaca ponašanja roditelja ili skrbnika prema djetetu do trenutka kada je djetetova obitelj u potpunosti spremna preuzeti sve odgojne funkcije i pružiti odgovarajuće okruženje za rast djeteta ili kad dijete odraste i samo je u stanju skrbiti za sebe (Ajduković, 1998). Stručnjaci iz Centra za socijalnu skrb imaju izrazito izazovan zadatak zato što trebaju pronaći najbolji i najprimjereniji oblik skrbi za dijete te isto tako trebaju odrediti kada je najbolje vrijeme da se dijete izdvoji iz obitelji. Analizom obiteljske situacije i eventualnih pozitivnih promjena unutar iste, na stručnjacima je da razmotre mogućnost vraćanja djeteta u obitelj. S druge strane, prisutna je i mogućnost donošenja odluke kojom se roditelje u potpunosti liši prava na skrb o djetetu. Ovaj postupak je u nadležnosti suda, a Centar za socijalnu skrb zadužen je za pružanje relevantnih informacija sudu o obiteljskim prilikama, vrsti te intenzitetu kršenja djetetovih prava unutar obitelji. Također, važno je reći da dijete ima pravo biti uključeno u postupak i njegovo se mišljenje treba uzeti u obzir u skladu s njegovom dobi i zrelosti (Bartuloci, 2014).

Proces izdvajanja djeteta iz obitelji sastoji se od nekoliko etapa tijekom čijeg trajanja Centar za socijalnu skrb ima različite zadaće. Naime, prema Ajduković (1998) u početnoj fazi koja se odvija neposredno prije izdvajanja djeteta iz obitelji događa se priprema roditelja i priprema djeteta za sam postupak te se kontaktira ustanovu kako bi se postupak izdvajanja mogao realizirati. U ovoj fazi potrebno je rješenje nadležnog Centra za socijalnu skrb te suglasnost roditelja ili odluka suda o povjeravanju brige za dijete nekome drugome. Iduća etapa odnosi se na boravak djeteta u ustanovi tijekom kojeg je Centar za socijalnu skrb dužan pratiti psihosocijalni razvoj djeteta i osigurati mu kontakt s roditeljima. Tijekom ove etape stručnjaci iz Centra za socijalnu skrb provode stručni rad s roditeljima, prate njihov napredak i pružaju im podršku u kriznim situacijama. Posljednja etapa odnosi se na završetak djetetovog boravka u ustanovi pri čemu Centar za socijalnu skrb može planirati otpust djeteta i vraćanje u obiteljsku sredinu ili produženje mjere izdvajanja i boravka unutar institucionalne skrbi. Ukoliko je dijete vraćeno u obiteljsko okruženje zadaća Centra za socijalnu skrb jest da prati psihosocijalno funkcioniranje djeteta i da pruža podršku obitelji u kriznim situacijama. Također, jedna od zadaća Centra jest da pruži i materijalni oblik pomoći obitelji ukoliko je ona potrebna. Uspješnost intervencije unutar obitelji uvelike ovisi o dobi i obilježjima djeteta, o vrsti proživljenog traumatičnog iskustva, pravnom utemeljenju intervencije i o mogućnosti roditelja za promjenu.

Ipak, važno je istaknuti činjenicu da je iz iskustva iz prakse rada Centra za socijalnu skrb vidljivo da se često neke od ovih značajnih profesionalnih zadaća u procesu izdvajanja djeteta iz nažalost preskaču (Ajduković, 1998). Razlog tome su nedovoljna posvećenost obrazovnih sadržaja prema ovakvim ugrožavajućim slučajevima i nedostatnost vremena stručnjaka da se posvete pripremi djeteta zbog usmjerenosti na rješavanje krizne situacije. Jednako tako, jedan od razloga zbog kojeg se priprema djeteta na izdvajanje vrši površno, a kontakt s institucijom je tek formalan jest snažan emocionalni utjecaj krizne situacije na stručnjaka. Naime, u situacijama u kojima se donose odluke koje imaju značajne posljedice po dijete i roditelje kao što je npr. izdvajanje, kod stručnjaka se često javlja tjeskoba, tuga, bijes, ljutnja, osjećaj nekompetentnosti, bespomoćnost, ambivalencija prema klijentu i vlastitoj profesionalnoj ulozi (Ajduković, 1998). Osim toga, tijekom procesa izdvajanja djeteta javlja se i niz drugih poteškoća koje se odnose na prilagodbu djeteta na smještaj izvan obiteljskog doma, kao i poteškoće vezane za adaptaciju na cjelokupnu situaciju ukoliko se dijete izdvaja iz obitelji na relativno kratko vrijeme, odnosno ukoliko je dijete skoro punoljetno.

Kao što je ranije spomenuto, u samom procesu izdvajanja djeteta iz obitelji u svim etapama provedbe ovog postupka treba se u potpunosti savjetovati s djetetom, a odluku treba donijeti u skladu s njegovim razvojnim sposobnostima. Procjena se treba provoditi u najkraćem roku, temeljito i pažljivo, a posebnu pažnju treba obratiti na neposrednu sigurnost i dobrobit djeteta, kao i na njegovu dugoročnu skrb i razvoj. Osim toga, u procjenu je važno uključiti osobne i razvojne karakteristike djeteta, etničko, kulturno, jezično i vjersko podrijetlo te obiteljsko i društveno okruženje, kao i dosadašnje zdravstveno stanje i bilo kakve posebne potrebe (Bartuloci, 2014). Smještanje djeteta u institucionalnu skrb je jedina mjera koja nije usmjerena na roditelja, već direktno na dijete i njome se ne želi sankcionirati roditelja već se želi preodgojiti dijete kod kojeg je došlo do razvoja poremećaja u ponašanju. Prilikom provedbe postupka izdvajanja djeteta iz obitelji prvi i najjasniji kriterij kod odabira izvanobiteljskog smještaja je postojanje slobodnog mjesta za prihvata djeteta, što ponajprije vrijedi u slučajevima hitnog smještaja (Čop i Svalina, 2015). Upravo iz tog razloga najčešći odabir izvanobiteljskog smještaja je dječji dom zato što pronalazak odgovarajuće udomiteljske obitelji ili nekog drugog oblika skrbi za dijete iziskuje veću količinu utrošenog vremena kada je potrebno da se brzo intervenira i dijete smjesti u optimalniju okolinu koja će mu omogućiti kvalitetnije uvjete za psihofizički i socijalni razvoj.

Međutim, kada se postupak izdvajanja iz obitelji vrši na djetetu koje je u starosti do sedme godine života, prioritet je da se dijete smjesti u udomiteljsku obitelj, a ukoliko to nije moguće, tada Centar za socijalnu skrb priznaje pravo smještaja djeteta u dom socijalne skrbi (Bartuloci, 2014). Autorica Ajduković (2004) navodi da stručnjaci zaposleni u Centru za socijalnu skrb načelno smatraju kako je dječji dom optimalna opcija za smještaj djece starije dobi i adolescenata te mlađe djece isključivo do godine dana života. Dakle, iz ova dva primjera vidljivo je da je za mlađu djecu u starosti od prve do sedme godine života bolje da borave u udomiteljskoj obitelji zato što je to razdoblje u kojem se dijete najviše razvija i raste. Boravak u udomiteljskoj obitelji omogućiti će kontinuiranu pratnju djetetovog napretka i primjerenu reakciju ukoliko dođe do nekih odstupanja. U prvim godinama djetetova života u svrhu optimalnog rasta i razvoja najvažnije je da se djetetu osigura adekvatna zdravstvena skrb i primjereni socijalno - ekonomski uvjeti. Ukoliko se djecu u tako ranoj dobi smjesti u dječji dom u kojem nije moguće omogućiti individualan pristup svakom djetetu zbog nesrazmjera između broja djece i broja stručnjaka, moguće je da se dijete neće optimalno razvijati, odnosno da neće ostvariti maksimalan potencijal u razvoju karakterističnom za svoju dob. Drugim riječima, potrebnu pažnju i skrb koju bi tako malo i nesamostalno dijete ostvarilo u udomiteljskoj obitelji u kojoj mu je zagaraniran individualan i cjelovit pristup nije moguće osigurati u dječjem domu, pa se iz tog razloga smatra kako je za djecu mlađe dobi bolje da ne borave unutar institucionalne skrbi, već se za njih traže alternativna rješenja poput udomiteljstva.

Prosječno vrijeme boravka djeteta u ustanovama institucionalne skrbi je 4,5 godine, no mnoga djeca u njima borave i mnogo dulje (Ajduković, 2004). Autorica Bartuloci (2014) navodi da roditelj čije je dijete smješteno u institucionalnu skrb ima pravo podnijeti sudu prijedlog za ukidanje odluke o povjeravanju djeteta na čuvanje i odgoj drugoj osobi, ustanovi ili drugoj pravnoj osobi koja obavlja djelatnost socijalne skrbi, a na sudu je da donese odluku o ukidanju mjere smještaja djeteta u institucionalnu skrb i vraćanja u obitelj. Također, ono što je još važno istaknuti jest da odluka o izdvajanju djeteta može biti *vremenski ograničena* što podrazumijeva *kratkotrajno izdvajanje* i može biti *vremenski neograničena* što podrazumijeva *dugotrajno izdvajanje* djeteta iz obitelji. Bez obzira na to kakva je odluka o izdvajanju donesena, njeni su ciljevi neposredna zaštita djeteta, planirana timska intervencija unutar obitelji, stvaranje uvjeta za optimalni psihosocijalni razvoj djeteta koje je proživjelo traumu, tretmansi rad s roditeljima i promjena njihovog ponašanja te praćenje učinkovitosti poduzete intervencije (Ajduković, 1998).

Naposlijetku još valja reći kako prilikom izdvajanja djeteta iz obitelji, roditelji mogu biti u potpunosti lišeni skrbi za vlastito dijete. Autorica Bartuloci (2014) navodi da ovaj postupak predstavlja najtežu mjeru koja može biti upućena roditeljima, a njen inicijator može biti samo dijete, drugi roditelj, sud po službenoj dužnosti ili pak Centar za socijalnu skrb. Ova se mjera izdaje ukoliko roditelj zlorabi ili grubo krši roditeljsku dužnost i prava. Kada je roditelj u potpunosti lišen skrbi za vlastito dijete, tada više nema nikakva prava nad svojim djetetom, već ima samo obavezu uzdržavanja djeteta. Međutim, ukoliko se razlozi lišenja roditelja skrbi nad djetetom uklone, roditelj može pokrenuti postupak za vraćanje djeteta u vlastitu skrb. Kada se roditelja jednom liši roditeljske skrbi, dijete postaje podobno za posvojenje. Posvojenje je obiteljskopравни institut kojim se pravnim putem zasniva roditeljski odnos između tuđeg maloljetnog djeteta (posvojenika) i punoljetne osobe (posvojitelja) pravnim aktom nadležnog tijela (Lachner, 2013). Ako je dijete u procesu posvojenja, roditelj više nema pravo vratiti skrb nad svojim djetetom. Ipak, važno je istaknuti da se prilikom donošenja odluke o primjerenom smještaju za dijete, uvijek treba voditi najboljim interesom djeteta, što u teoriji znači da se za dijete treba donijeti odluka u skladu s onim što bi dijete za sebe (i o sebi) odlučilo kad bi za to bilo sposobno (Bartuloci, 2014).

4. STANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ U DOMOVIMA ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI

4.1. Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i SOS sela

U Republici Hrvatskoj domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi nude usluge smještaja, smještaja uz stanovanje odgajatelja, organizirano stanovanje (uz sveobuhvatnu podršku, uz povremenu podršku i uz stanovanje odgajatelja), cjelodnevni boravak i poludnevni boravak. Sarić (1999) navodi da dom korisnicima osigurava nastavak školovanja, brigu o savladavanju nastavnog gradiva i odgojnih programa te organizira primjerene oblike života i vodi potpunu brigu o zdravstvenoj skrbi za dijete. Prema *Godišnjem statističkom izvješću o domovima i korisnicima socijalne skrbi za 2019. godinu*, ukupan kapacitet za prihvata djece iznosi 1056 mjesta, ali potrebno je istaknuti da se smještaj uz stanovanje i podršku odgajatelja ne prakticira. Najviše djece koristi uslugu smještaja i poludnevnog boravka. Unutar domova socijalne skrbi nalazi se ukupno 844 djece, a dobna skupina koja je najzastupljenija te koristi uslugu smještaja su djeca od sedme do četrnaeste godine života (njih 116). Sljedeća najzastupljenija dobna skupina su adolescenti od šesnaeste do osamnaeste godine života (njih 56). Tijekom 2019. godine zaprimljeno je ukupno 995 zahtjeva za prihvata djece u domove socijalne skrbi, a realizirano je njih 479. Prema vrsti usluga koje korisnici koriste, najviše djece koristi uslugu savjetovanja i pomaganja bioloških roditelja (njih 373). Uz ovu uslugu prisutno je još korištenje usluge savjetovanja i pomaganja udomiteljskih obitelji (za 101 dijete), korištenje usluge savjetovanja i pomaganja djeci i mladima nakon izlaska iz skrbi i djeci smještenoj u udomiteljskim obiteljima (62 djece), korištenje usluge savjetovanja i pomaganja posvojiteljskim obiteljima (2 djece) te korištenje usluge rane intervencije u domu korisnika i kod pružatelja usluge (74 djece).

U Republici Hrvatskoj djeluje ukupno 13 domova socijalne skrbi pod državnom upravom, a oni su: Dječji dom „Maslina“ Dubrovnik, Dječji dom „Ivana Brlić Mažuranić“ Lovran, Centar za pružanje usluga u zajednici „Vladimir Nazor“ Karlovac, Centar za pružanje usluga u zajednici „Svitanje“ Koprivnica, Centar za pružanje usluga u zajednici Lipik; Lipik, Centar za pružanje usluga u zajednici „Klasje“ Osijek, Dječji dom Ruža Petrović; Pula, Centar za pružanje usluga u zajednici „Izvor“ Selce, Centar za pružanje usluga u zajednici „Kuća sretnih ciglica“ Slavonski Brod, Dječji dom „Vrbina“ Sisak, Dječji dom „Maestral“ Split, Dječji dom „Sv. Ana“ Vinkovci i Dječji dom „Zagreb“ Zagreb. Nadalje, u sklopu socijalne skrbi djeluju i nedržavni domovi i SOS sela. Jedan od nedržavnih dječjih domova je Dječji dom

„Tić“ Rijeka u kojem je smješteno petnaestero djece. Belobrč (2007) navodi da je za domove karakteristično da su neravnomjerno raspoređeni i različiti u pogledu kapaciteta što rezultira institucionalizacijom djece daleko od mjesta u kojem žive zbog nedostatka smještajnih kapaciteta u domovima. Glavni problem domova je nedostatak stručnog kadra, društvena marginaliziranost djelatnosti socijalne zaštite, nedostatak programa za stručno usavršavanje djelatnika, loši materijalni uvjeti unutar institucije, medijska zapostavljenost djelatnosti socijalne zaštite i teškoće financiranja sustava socijalne skrbi (Hudina, 1991, prema Sarić, 1999).

Slika 1: Godišnje statističko izvješće o kapacitetima domova, broju korisnika, broju zaprimljenih zahtjeva i broju realiziranih zahtjeva za 2019. godinu (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2020).

Vrsta usluge	Kapacitet (utvrđeni broj mjesta)	Broj korisnika	Broj zaprimljenih zahtjeva tijekom 2019 godine	Broj realiziranih zahtjeva tijekom 2019 godine
1. smještaj	362	363	729	309
2. smještaj uz stanovanje odgajatelja	-	-	-	-
3. organizirano stanovanje (ukupno)	128	78	112	36
3.1. uz sveobuhvatnu podršku	46	34	100	26
3.2. uz povremenu podršku	82	44	12	10
3.3. uz stanovanje odgajatelja	-	-	-	-
4. cjelodnevni boravak	72	31	25	19
5. poludnevni boravak	494	372	129	115
Ukupno	1.056	844	995	479

Slika 2: Godišnje statističko izvješće o vrsti usluge i zastupljenosti po broju korisnika (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2020).

Vrsta usluge	Broj korisnika
1. usluga savjetovanja i pomaganja bioloških obitelji	373
2. usluga savjetovanja i pomaganja udomiteljskih obitelji	101
3. usluga savjetovanja i pomaganja djeci i mladima nakon izlaska iz skrbi i djeci smještenoj u udomiteljskim obiteljima (ukupno)	62
3.1. djeci i mladima nakon izlaska iz skrbi	21
3.2. djeci smještenoj u udomiteljskim obiteljima	41
4. usluga savjetovanja i pomaganja posvojiteljskim obiteljima	2
5. usluga rane intervencije (ukupno)	74
5.1. u domu korisnika	2
5.2. kod pružatelja usluge	72
Ukupno	612

Slika 3: Godišnje statističko izvješće o zastupljenosti dobnih skupina prema uslugama socijalne skrbi i spolu (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2020.)

Usluga Spol	Dob							Ukupno
	do navršene 1.godine	od 1 do 3	od 3 do 7	od 7 do 14	od 14 do 16	od 16 do 18	od 18 do 21	
1.Smještaj -ukupno	19	43	45	116	54	56	9	342
Muški	11	24	20	70	27	27	7	186
Ženski	8	19	25	46	27	29	2	156
2.Smještaj uz stanovanje odgajatelja -ukupno	-	-	-	-	-	-	-	-
Muški	-	-	-	-	-	-	-	-
Ženski	-	-	-	-	-	-	-	-
3.Organizira- no stanovanje -ukupno	-	-	1	10	11	16	40	78
3.1. uz sveobuhvatnu podršku	-	-	1	10	11	11	1	34
Muški	-	-	-	6	3	5	-	14
Ženski	-	-	1	4	8	6	1	20
3.2. uz povremenu podršku	-	-	-	-	-	5	39	44
Muški	-	-	-	-	-	3	15	18
Ženski	-	-	-	-	-	2	24	26
3.3. uz stanovanje odgajatelja	-	-	-	-	-	-	-	-
Muški	-	-	-	-	-	-	-	-
Ženski	-	-	-	-	-	-	-	-
4.Cjelodnevni boravak -ukupno	-	8	9	7	4	3	-	31
Muški	-	3	5	4	1	3	-	16
Ženski	-	5	4	3	3	-	-	15
5. Poludnevni boravak- ukupno	-	-	-	288	63	17	4	372
Muški	-	-	-	172	40	11	4	227
Ženski	-	-	-	116	23	6	-	145
Ukupno	19	51	55	421	132	92	53	823

Analizom web izvora domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u četiri najveća grada Republike Hrvatske, Zagreba, Rijeke, Osijeka i Splita te analizom web izvora Dječjeg doma „Maslina“ u Dubrovniku kao jednog od najstarijih domova može se zaključiti da domovi prilikom primitka djeteta provode procjenu djetetovih potreba od strane širokog spektra stručnjaka kao što su pedijatri, psiholozi, logopedi, edukacijski rehabilitatori, fizioterapeuti, socijalni radnici, medicinske sestre i sl. s ciljem rane intervencije u Domu te u obitelj djeteta. Dakle, jedna od glavnih djelatnosti domova je pružanje cjelovite pomoći djeci koja su bila izložena traumatskim iskustvima unutar obiteljskog okruženja. Kada se govori o cjelovitoj

pomoći, tu se prvenstveno misli na kontinuirano praćenje emocionalnog i psihičkog razvoja djece, pružanje individualne pomoći djeci u svrhu poboljšanja školskog uspjeha, praćenje procesa adaptacije i rad na stvaranju kvalitetnih vršnjačkih odnosa i grupne interakcije.

Jednako tako, stručnjaci unutar domova nastoje prevenirati i intervenirati u stvaranju poremećaja iniciranih traumatskim iskustvima proživljenim unutar obitelji i pružati psihosocijalnu rehabilitaciju. Nadalje, djeci se osiguravaju osnovne egzistencijalne potrebe kao što su hrana, smještaj, briga o higijeni, briga o zdravlju i sl. Također, može se zaključiti kako domovi provode savjetodavni rad s učenicima i s njihovim roditeljima. Saznanja o djelatnostima domova stečena analizom web izvora potvrđuju činjenicu da je skrb o djeci u institucijama u proteklom desetljeću doživjela velike promjene. Došlo je do uvođenja suvremenih programa prilagođenih potrebama i mogućnostima korisnika, do intenziviranja individualnog rada i aktivnosti za povratak djeteta u prirodnu sredinu, poboljšanja kvalitete usluga smanjivanjem kapaciteta i smanjivanjem odgojnih skupina, edukacije djelatnika i njihovog upoznavanja s novim metodama stručnog rada te povezivanje s lokalnom zajednicom i civilnim sektorom (Žganec i Kujundžić, 2003 prema Belobrk, 2007).

Kao što je ranije navedeno, uz domove, uslugu brige za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj pružaju i SOS sela. U Republici Hrvatskoj postoje dva SOS dječja sela - u Lekeniku i Ladimirevcima. Njihova se popularnost povećala nakon ratnih zbivanja, 1992. godine. Naime, 1992. godine su predstavnici *SOS Kinderdorf Internationala* posjetili Republiku Hrvatsku te su potaknuti poslijeratnim stanjem odlučili izgraditi prvo SOS selo (Sedlar, 1999). Prvo SOS selo u Republici Hrvatskoj je izgrađeno u Lekeniku, a sa svojim radom započelo je u veljači 1992. godine. „Osnovna namjena SOS Dječjeg sela je zbrinjavanje djece bez adekvatne roditeljske skrbi“ (Sedlar, 1999; 237). Prema podacima iz *Godišnjeg statističkog izvješća o domovima i korisnicima socijalne skrbi* u 2019. godini u Dječjem selu Lekenik smješteno je devedesetero djece, a u Dječjem selu Ladimirevci smješteno je stotinjak djece.

Slika 4: Godišnje statističko izvješće o broju korisnika dječjih SOS sela (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2020).

R. br.	NAZIV I LOKACIJA DOMA	BROJ KORISNIKA PREMA IZVORU PLAĆANJA CIJENE USLUGA				
		Sami plaćaju cijenu u cijelosti	Djelomično sami + država	Plaća država	Drugi izvori / obveznici plaćanja	Ukupno (3+4+5+6)
1	2	3	4	5	6	7
1.	Dječji dom - SOS dječje selo Lekenik	-	-	90	-	90
2.	SOS - dječje selo Ladimirevci	-	8	92	-	100

U SOS selo može biti primljeno svako dijete do desete godine života koje je urednog psihomotornog (ili intelektualnog) razvoja za koje je Stručni tim Centra za Socijalnu skrb odredio dugoročno izdvajanje iz primarne obitelji (Martinović, Lukić – Cesarik, 1999). U postupku prijema djeteta u SOS selo nastoji se prikupiti što više relevantnih podataka o djetetu kako bi se točnije procijenilo koja je *SOS obitelj* prikladna za dijete, a za djecu koja imaju perspektivu za usvajanje SOS selo ne smatra se adekvatnim privremenim smještajem. Sedlar (1999) navodi da je smještaj djeteta u SOS selo tek drugi ili treći izbor u zbrinjavanju djeteta.

Unutar sela postoji petnaest, odnosno šesnaest kuća u kojima žive djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi neovisno o rasnoj, nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti (Štimac i Cah, 2012). Kako navode Miljević – Riđički i Pavin Ivanec (2009), uvjeti života i odrastanja u dječjim selima nastoje se što više približiti obiteljskim uvjetima. Drugim riječima, svako SOS selo želi osigurati okruženje što sličnije obiteljskom okruženju, pa tako svaka “obitelj” u dječjem selu ima jednu osobu koja predstavlja *majku* i ona je zadužena za skrb o djeci. SOS majke su kvalificirane i profesionalne osobe koje žive s djecom u zajedničkom kućanstvu. Kvalificiranost za ovo radno mjesto je izrazito bitna zato što iskustva koja djeca steknu u radu s SOS majkama ostavljaju trag u različitim aspektima njihova života, stoga je važno da SOS majke znaju koji su primjereni oblici rada s djecom uzimajući u obzir traumatska iskustva koja su proživjela unutar svoje obitelji. Glavna zadaća SOS majke je da predstavlja značajnu osobu u životu djeteta.

Prilikom izvršavanja svoje uloge majke surađuju s ostalim stručnjacima koji se nalaze u selu, a to su najčešće pedagozi, psiholozi i socijalni radnici. Kao što je ranije rečeno, majke žive sa djecom u SOS selu što podrazumijeva da 24 sata dnevno provode s djecom. Može se zaključiti da su majke u SOS selima svoj život u potpunosti posvetile brizi za djecu koja tamo

žive te da im je radno mjesto ujedno i dom. Dakle, njihov poslovni i privatni život ne razlikuju se, a slobodno vrijeme imaju jedino na godišnjem odmoru. Štimac i Cah (2012) navode kako je motivacija za rad na mjestu SOS majke niska upravo zato što zahtijeva velika odricanja u privatnom životu, budući da je život unutar SOS sela praktički jedini život koji imaju. Ipak, važno je reći da su kriteriji za ulogu SOS majke ali i za ostale uloge važne za funkcioniranje SOS sela, izrazito visoko postavljeni kada se u obzir uzme zahtjevnost i odgovornost koju posao nosi. Sedlar (1999) SOS majke opisuje kao samostalne žene u tridesetim ili četrdesetim godinama koje su svoj život i ljubav odlučile podijeliti sa djecom koja tu ljubav trebaju. Svaka dostatno motivirana žena može postati SOS majka, ali za tu ulogu mora ponajprije biti profesionalno usavršena. U svojem radu, najbitnije je da gradi i da konstantno uči o odnosu majka – dijete koji mora biti temeljen na povjerenju, pripadnosti, postojanosti, pravednosti i prijateljstvu.

Kada govorimo o infrastrukturi SOS dječjih sela valja reći da su ona dobro razvijena i pružaju djeci dostojne uvjete za život. Prilikom prijema u SOS sela, djeca su uglavnom zapuštena – i u higijenskom i odgojnom pogledu (Miljević – Riđički i Pavin Ivanec, 2009). Ono na što se posebno obraća pozornost prilikom prijema djece i smještanja u „obitelj“ jest to da se braću i sestre ne razdvaja, odnosno važno je braću i sestre smjestiti u istu „obitelj“. Autorice Martinović i Lukić – Cesarik (1999) u svome radu navode da u trenutku kada dijete dođe u SOS obitelj, za dijete počinje vrlo intenzivno razdoblje adaptacije na nove uvjete i na brojne interakcije koje će doživljavati unutar SOS sela. Drugim riječima, u SOS selu se djecu uči novom i drugačijem obiteljskom konceptu od onog na kojeg su navikla prije dolaska u SOS selo, što uglavnom nije lak period za dijete. Ipak, autorice (ibid.) navode da dosadašnja iskustva pokazuju da se djeca uglavnom vrlo brzo i lako prilagode novoj sredini, odnosima i uvjetima života.

Štimac i Cah (2012) su provele istraživanje u kojem su ispitale stavove ispitanika o utjecaju okruženja na rad i prihvaćenost SOS sela. Također, istraživanjem se željela ispitati spremnost ispitanika suradnju i pomoć radu SOS sela. Istraživanje je provedeno na uzorku od 105 ispitanika na području grada Osijeka i okolice budući da se u blizini nalazi dječje SOS selo Ladimirevci. Naime, rezultati su pokazali da ispitanici sebe smatraju socijalno osjetljivima i da su spremni pomoći radu SOS sela. SOS dječja sela imaju najveću potrebu za novčanom pomoći, ali ne odbacuju naturalnu pomoć. Osim toga, rezultati su pokazali da građanima treba podići svijest i razinu znanja o radu SOS sela jer je većina informirana o postojanju SOS sela,

ali ne i o djelatnostima koje provode. Dakle, iz ovoga se javlja potreba za boljom promocijom SOS sela i njihove djelatnosti što bi ujedno privuklo i volontere koji su po pitanju rada u SOS selima nedovoljno angažirani. Temeljem rezultata istraživanja mogu se iznijeti poražavajuće činjenice koje govore o tome da društvena zajednica u kojoj djeluje dječje SOS selo ima izražene stereotipe prema djeci koja tamo žive.

Dakle, može se zaključiti kako dječja SOS sela moraju poraditi na promoviranju svoje djelatnosti i definiranju ciljnih aktivnosti kako bi stekla povjerenje društva i na kraju osigurala izvor financijskih sredstava. Boljom promocijom svoje djelatnosti i većom uključenošću volontera u njihov rad doprinijelo bi se senzibiliziranosti društva za potrebe djece koja tamo žive i isto tako smanjili bi se stereotipi i predrasude o njima. Smanjenje predrasuda i stereotipa o djeci koja žive u SOS selima poboljšala bi se njihova integracija u društvo i samim time i bi se osigurao cjelovitiji socio-emocionalni razvoj djece i lakše prevladavanje traumatskih iskustava proživljenih unutar obiteljskog okruženja. Shodno svemu navedenome može se zaključiti da su djelatnosti SOS dječjih sela korisne i doprinose osiguravanju kvalitetnog obiteljskog okruženja za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, ali su isto tako nedostavno prepoznate i prihvaćene od strane društvene zajednice. U svrhu bolje prihvaćenosti djelatnosti koje provode stručnjaci unutar SOS sela potrebno je provoditi istraživanja o dobroti i benefitima koje boravak unutar SOS sela ima za dijete kada se govori o njihovom fizičkom, psihičkom, kognitivnom i socijalnom razvoju i napretku.

4.2. Komparacija institucionalne skrbi za djecu u Republici Hrvatskoj i nekih zemalja Europe

Institucionalna skrb djece je pojam koji je sveprisutan i može ga se promatrati na globalnoj razini. Međutim, Browne (2009) objašnjava da se većina objavljenih informacija o brojevima djece unutar institucionalne skrbi i njezinim karakteristikama odnosi samo na zemlje Europe. Naglasak se stavlja na neodgovarajuću skrb roditelja za dijete i na siromaštvo, ali se javlja problem valjanosti i pouzdanosti podataka. Razlog tome je nepostojanje standardiziranih metoda prikupljanja podataka o djeci u institucionalnoj skrbi koje bi se koristile u svim zemljama, pa se iz tog razloga informacije o institucionaliziranoj djeci znatno razlikuju od zemlje do zemlje. Jednako tako, prilikom interpretacije podataka često se u obzir uzimaju samo institucije koje su pod državnom upravom bez dječjih domova koji su u privatnom vlasništvu vjerskih udruženja ili nevladinih organizacija. O ovakvom obliku prikupljanja podataka o djeci unutar institucionalne skrbi u svome radu govori i autorica Ajduković (2004) koja naglašava da je skrb za djecu u Europskim zemljama vrlo je teško usporediti zato što se službeni podaci u različitim zemljama evidentiraju na različite načine.

Autorica Ajduković (2004) u radu *Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi* objašnjava da je Vijeće Europe analizom prikupljenih podataka o skrbi za djecu unutar zemalja Europe, odlučilo Europu podijeliti u tri velike skupine: zemlje srednje i istočne Europe, zemlje jugoistočne Europe te zemlje južne i sjeverne Europe. Ova podjela napravljena je s ciljem lakšeg razumijevanja institucionalne skrbi u različitim zemljama unutar Europe. Naime, u zemljama srednje i istočne Europe (npr. Rumunjska i Bugarska) javlja se povećana potreba skrbi za djecu izvan obitelji, prisutan je visoki udio djece u institucionalnoj skrbi te je vidljivo slabo korištenje alternativnih oblika zbrinjavanja djece poput udomiteljstva i otvaranja domova obiteljskog tipa. Obzirom na to da su zemlje srednje i istočne Europe pretežito siromašne zemlje, uvjeti u institucionalnoj skrbi su znatno loši. Nadalje, u zemljama jugoistočne Europe (npr. Albanija, Crna Gora, Hrvatska) prisutna je institucionalizacija velikog broja predškolske djece, a duljina njihovog boravka u istoj je relativno duga (preko 5 godina). Neki od glavnih razloga pružanja institucionalne skrbi djeci unutar ovih zemalja su siromaštvo, raspad obitelji, zlostavljanje i zanemarivanje djece. U istraživanju o razlozima izdvajanja djece iz obitelji u Republici Hrvatskoj provedenom na uzorku od 762 djece, može se uočiti da su djeca najčešće izdvajana zbog zanemarivanja, poremećenih odnosa u obitelji i siromaštva i u

manjoj mjeri zbog napuštanja i zlostavljanja djeteta te kroničnih bolesti i smrti roditelja (Sovar, 2014).

Naposljetku, govoreći o zemljama zapadne Europe (npr. Velika Britanija, Danska, Njemačka) važno je reći da ove zemlje imaju relativno mali udio djece unutar institucija, dobro razvijeno udomiteljstvo i širok raspon ostalih alternativnih oblika zbrinjavanja. Međutim, glavni razlozi za izdvajanje djece iz obitelji u zapadnoj Europi su zanemarivanje i zlostavljanje, bolesti ili odlazak roditelja u zatvor (Browne, 2009). Kada se govori o razlozima institucionalizacije djece u zapadnoj Europi, mogu se nadodati razmatranja autorice Ajduković (2004) koja ističe slabe socijalne uvjete, raspad obitelji, nedostatak roditeljskih vještina, zlostavljanje i zanemarivanje djece, roditeljsku zloupotreba droga i njihove psihološke i psihijatrijske probleme kao i probleme u ponašanju djece poput bježanja od kuće i upotrebe sredstava ovisnosti kao neke od glavnih razloga za institucionalizaciju djece. Još je važno reći da su domovi za djecu u zapadnoj Europi organizirani tako da djeca žive u gradovima u kućama koje se ne razlikuju od ostalih u susjedstvu. Njeguju se dobrosusjedski odnosi što doprinosi integraciji djece u život zajednice i ne ograničava djecu na socijalnu mrežu unutar doma. Osim toga, osiguran je veći broj stručnog osoblja na mali broj djece ovisno o potrebama pojedinog djeteta (Vejmelka, 2015).

Govoreći o konkretnim brojkama prilikom usporedbe institucionaliziranog broja djece unutar različitih zemalja Europe navoditi će se njihov udio na 1000 djece u dobi od 0 do 18 godina. Belobrk (2007) u svome radu navodi da u broju institucionalizirane djece prednjače Bugarska, Rusija i Rumunjska u kojima je na 1000 djece njih do dvadeset smješteno unutar institucionalizirane skrbi. Nakon njih, tu su Poljska, Mađarska, Moldavija, Litva, Latvija i Estonija u kojima je do desetero djece na njih 1000 smješteno u institucionalnu skrb. U Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Grčkoj, Makedoniji, Sloveniji, Crnoj Gori i Turskoj broj institucionalizirane djece kreće se od jedan do tri na 1000. U zemljama zapadne Europe, udio institucionalizirane djece u npr. Velikoj Britaniji, Norveškoj i Islandu je jedno dijete na 1000, a u Danskoj, Njemačkoj, Francuskoj i Portugalu do petero ili sedmero djece. Nadalje, Švedska, Finska, Irska, Belgija, Nizozemska, Italija i Španjolska imaju jedno i pol do troje djece institucionalizirano na njih 1000. Još je važno reći da se Švedska ističe kao primjer dobre prakse kada se govori o skrbi za djecu. Naime, u Švedskoj je prisutan veliki udio izvaninstitucionalne skrbi za djecu, pa je čak 70% djece kojoj je potrebna alternativna skrb

smještena u udomiteljske obitelji. Isto tako, kapacitete za institucionalizaciju djece Švedska je ograničila na 20 djece po ustanovi i okrenula se smještaju djece u domove obiteljskog tipa.

S druge strane, prema Ajduković (2004), Slovenija i Srbija se navode kao loši primjeri skrbi za djecu obzirom na to da se u tim zemljama smanjuje udio djece u udomiteljstvu, ali je važno spomenuti da su u Sloveniji otvoreni krizni centri za mlade koji su pobjegli od kuće u kojima im se pruža usluga kratkotrajnog smještaja i savjetovanja. Također, zanimljiv je podatak da Danska ima relativno velik udio djece unutar institucionalne skrbi, a njihov se sustav skrbi za djecu smatra jednim od kvalitetnijih. Naime, u Danskoj kao i u ostalim skandinavskim zemljama sve su više prisutni domovi obiteljskog tipa u kojem je smješten manji broj djece (od 4 do 8) te im je omogućen individualni pristup i kvalitetniji rad u svrhu zbrinjavanja traumatskih iskustava proživljenih unutar obitelji. Trend zamjene velikih institucija koje pružaju skrb djeci malim obiteljskim domovima prisutan je i u Velikoj Britaniji, Irskoj, Nizozemskoj, Austriji i Švicarskoj (Ajduković, 2004).

S ciljem prikazivanja što detaljnije usporedbe zemalja Europe i na koncu Republike Hrvatske valja prikazati i saznanja do kojih je došao autor Browne (2009) u svome radu. Naime, on je komparirao stanje unutar trideset tri zemlje Europe, koristeći se podacima vezanima za djecu do tri godine života. Također, u svojoj je usporedbi prikazao stanje za pojedinu zemlju na 10 000 djece. Generalno gledano, došao je do rezultata da je svako 11 dijete na njih 10 000, u dobi do treće svog života godine života provelo minimalno tri mjeseca u institucionalnoj skrbi. Uspoređujući zemlje međusobno, došao je do različitih rezultata. Alarmantnima su se pokazali rezultati Belgije, Bugarske, Češke i Latvije kod kojih je svako pedeseto dijete u dobi do tri godine u sustavu institucionalne skrbi. U Mađarskoj, Litvi, Rumunjskoj i Slovačkoj Republici institucionalizirano je svako trideseto dijete na njih 10 000, dok je u Rusiji, Finskoj, Malti, Estoniji i Španjolskoj institucionalizirano svako dvadeseto dijete u dobi do tri godine. U Nizozemskoj, Portugalu i Francuskoj institucionalizirano je pak svako deseto dijete u dobi do tri godine, dok se kao pozitivan primjer ističu Island, Norveška, Slovenija i Velika Britanija koje pružaju prednost udomljavanju pred institucionalizacijom za djecu mlađu od pet godina.

Naposlijetku će se u svrhu usporedbe stanja unutar institucionalne skrbi u različitim zemljama Europe prikazati stanje u Bosni i Hercegovini. Razlog tome je to što se iz djela različitih autora moglo iščitati kako se Bosna i Hercegovina uz Republiku Hrvatsku i nekolicinu drugih zemalja navodi kao negativan primjer kada se govori o institucionalnoj skrbi za djecu.

Naime, Tadić-Lesko i Milinković (2019) navode kako je institucionalnu skrb na ovome području potrebno unaprijediti i prilagoditi europskim standardima. Konkretnije to znači da treba transformirati sustav zaštite djece i definirati vrste podrške obitelji i roditeljima. Prevencija traumatskih ponašanja unutar obitelji predstavlja jednu od prioritarnih djelatnosti u transformaciji sustava zaštite djece. Autorice također navode kako je potrebno identificirati lokalne resurse kako bi se utvrdili postojeći kapaciteti stručnjaka, proveli potrebni programi osposobljavanja i prilagodila postojeća infrastruktura. Prilagodba postojeće infrastrukture podrazumijeva preuređenje prostora i nabavku nove didaktičke i druge opreme potrebne za rad u institucijama skrbi za djecu. Također, u svrhu deinstitucionalizacije smještaja za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi nastoji se promovirati i razvijati udomiteljstvo, kao i otvaranje servisa podrške i odgojnih centara koji će pružati usluge opservacije i dijagnostike djece u riziku. Osim toga, servisi podrške bi osiguravali i kratkotrajni smještaj te bi osiguravali prehranu i potrebnu pomoć djeci. Dakle, može se zaključiti da bi se servisi podrške gradili po uzoru onih u Sloveniji koji su otvoreni za mlade koji su pobjegli od kuće, a u njima im se pruža usluga kratkotrajnog smještaja i savjetovanja.

Uzimajući u obzir prikazana saznanja autora potrebno je usporediti stanje unutar drugih zemalja Europe sa stanjem u Republici Hrvatskoj. Ponajprije treba reći da je prema podacima Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike u *Godišnjem statističkom izvješću o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj za 2019. godinu* dostupan podatak koji prikazuje udio djece privremeno ili trajno smještene u domove institucionalne skrbi. Naime, prema podacima je u 2019. godini u domovima socijalne skrbi bilo smješteno 1684 djeteta. U istom izvoru prisutni su i podaci za 2017. i 2018. godinu prema kojima se u domovima socijalne skrbi nalazilo 1728, odnosno 1638 djece. Iz ovih podataka je vidljivo da je u odnosu na 2017. godinu u domovima socijalne skrbi prisutan nešto manji udio djece, ali je isto tako vidljivo da se u 2019. godini udio djece u institucionalnoj skrbi ipak povećao. Uspoređujući ove podatke sa podacima dostupnim u radu autorice Ajduković (2004) prema kojima je 2.760 djece živjelo u ustanovama socijalne skrbi može se zaključiti da je prisutan trend pronalaska alternativnih oblika skrbi za djecu i deinstitucionalizacija. Iako je prisutan trend deinstitucionalizacije, u većini zemalja svijeta (pa tako i u nas) institucionalni smještaj bio je i još uvijek jest prevladavajući oblik skrbi za djecu (Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka, 2007).

Prema Ajduković (2004) djeca koja su smještena u institucionalnu skrb zbog problema u ponašanju u istima borave nešto kraće od ostale djece čiji su razlozi institucionalizacije bili drugačiji, a prosjek njihovog boravka u instituciji iznosi 4,5 godine. Kao najčešći razlozi za izdvajanje djece iz obitelji u Republici Hrvatskoj ističu se zanemarivanje, poremećeni obiteljski odnosi, materijalna oskudica u obitelji, napuštanje djeteta, kronična bolest roditelja i zlostavljanje što se podudara sa ranije navedenim razlozima izdvajanja djece iz obitelji u zemljama zapadne Europe. Jednako tako, autorica (ibid.) u svome radu ukazuje na važnost pronalaska alternativnih oblika skrbi za djecu predškolskog uzrasta kao i na smanjenje kapaciteta domova. Naime, prema standardima Vijeća Europe institucije i ustanove koje skrbe o djeci u Hrvatskoj su prevelike (Belobrč, 2007). Uzimajući u obzir ranije spomenuti primjer zemalja zapadne Europe u kojima je smještaj institucionalne skrbi organiziran u kućama koje se ne razlikuju od ostalih u susjedstvu i samim time doprinose integraciji djeteta u život zajednice i ne ograničavaju njihovu socijalnu mrežu na onu unutar doma valja istaknuti činjenicu kako se briga za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj odvija uglavnom u zgradama koje prvobitno nisu namijenjene za institucionalnu skrb, već su prenamijenjene svrsi.

Iz ovog se primjera vidi kako se u Republici Hrvatskoj ne pridaje velika pažnja integraciji djece unutar institucionalne skrbi u život zajednice. Također, u ovome dijelu rada valja se osvrnuti i usporedbu prevencije i samog postupka institucionalizacije djece. Naime, kao što je ranije spomenuto, u Republici Hrvatskoj je Centar za socijalnu skrb zadužen za ranu intervenciju i za pokretanje postupka institucionalizacije djeteta. Međutim, Sladović Franz i Mujkanović (2003) kao pozitivan primjer ističu Njemačku u kojoj su privatne službe ili civilne udruge prva stepenica kojoj se obitelj može obratiti za pomoć ili ju na njih upućuju javne službe, a koje imaju i značajnu preventivnu ulogu. Potaknuti primjerom Bosne i Hercegovine, može se reći da je institucionalnu skrb za djecu u Republici Hrvatskoj potrebno transformirati i u većoj mjeri prilagoditi standardima Europske Unije.

5. SOCIO - EMOCIONALNI RAZVOJ I PRILAGODBA

5.1. Socio - emocionalni razvoj i socio - emocionalna prilagodba djece

Definirajući pojam socio - emocionalnog razvoja, Vranjican, Prijatelj i Kucalo (2019) objašnjavaju da je jedan od glavnih razvojnih zadataka u djetetovom životu upravo socio – emocionalni razvoj. Naime, socio – emocionalni razvoj podrazumijeva uspješno prepoznavanje vlastitih i tuđih emocija i nošenje s istima. Učenje započinje u najranijoj dobi djeteta i kontinuirano se nastavlja sve do odrasle dobi. Kako bi se dijete što uspješnije razvilo, već u najranijoj dobi, uči ga se adekvatno primjenjivati vještine razumijevanja i upravljanja emocijama te se kod djeteta nastoji razvit vještina suosjećanja za druge. Ljubešić (2005) navodi da emocionalnu komponentu razvoja nije moguće odvojiti od ostalih komponenta kao što su socijalna i kognitivna zato što odnosi koje dijete gradi već u najranijoj dobi prema roditeljima i ostalim bliskim osobama, a kasnije i prema drugim ljudima pripadaju i emocionalnoj i socijalnoj komponenti razvoja. Isto tako, emocionalnu komponentu nije moguće odvojiti ni od komunikacijskog ili kognitivnog razvoja upravo zato što nije moguće komunicirati ili misliti bez uključenosti osjećaja u taj proces. Može se zaključiti da socio – emocionalne vještine predstavljaju temelj učinkovitog funkcioniranja u budućem životu djeteta upravo zato što uspješan socio – emocionalni razvoj omogućuje pojedincu da održava pozitivne odnose s drugima, da donosi odgovorne odluke i da prikladno reagira u različitim životnim situacijama poput onih konfliktnih.

Nadalje, tijekom socio – emocionalnog razvoja stječu se i primjenjuju znanja, stavovi i vještine koje su potrebne za razumijevanje emocija te uspostavu i održavanje pozitivnih odnosa s drugima. Autorice Miljević-Ričićki, i Pavin Ivanec (2009) objašnjavaju kako je za dječji socio - emocionalni razvoj važan odnos djeteta i okoline, tj. kvaliteta i količina posredovanog iskustva učenja. Kod većine djece, posrednici u ranom djetinjstvu su majka i uža obitelj, dok se s povećanjem dobi broj posrednika u učenju povećava. Za što bolje socio - emocionalno napredovanje djeteta izuzetno su važne karakteristike posrednika, odnosno važno je da roditelji i uža okolina imaju karakteristike koje omogućuju djetetu kvalitetan i potpuni razvoj. Prema Ljubešić (2005), emocionalni je razvoj kod djeteta moguće poticati samo ukoliko roditelji razumiju djetetove razvojne potrebe i međuovisnost svih razvojnih domena te ukoliko razumiju i prihvate djetetovu aktivnu ulogu u vlastitom razvoju.

Još je važno reći da je socio – emocionalno učenje obilježeno dvama čimbenicima. Prema Vranjican, Prijatelj i Kucalo (2019) prvi čimbenik označava socijalne kompetencije koje se očituju u uspješnim socijalnim interakcijama, a drugi čimbenik označavaju emocionalne kompetencije koje se očituju u prikladnom izražavanju i razumijevanju vlastitih emocija i emocija drugih ljudi. Konkretnije rečeno, za pravilan razvoj djeteta i njegov odnos prema sebi i svijetu oko sebe odgovorna je obitelj koja svojim odnosom prema djetetu i modelom funkcioniranja, djetetu stvara pozitivnu sliku o njemu i svijetu oko njega. Također, važno je reći da će dijete stečeno povjerenje i bliskost unutar obitelji prenijeti i na sve druge odnose izvan nje, što predstavlja bitan preduvjet za pravilan mentalni razvoj djeteta (Kocijan-Hercigonja i Hercigonja-Novković, 2009). Govoreći o mentalnom razvoju djeteta, Hukkanen i sur. (1998) u svome radu navode kako su rezultati istraživanja u pojedinim zemljama Europe pokazali da djeca koja se nalaze u institucionalnoj skrbi imaju ozbiljne emocionalne poremećaje pri čemu su oni izraženiji kod dječaka (30% - 40%) nego kod djevojčica (29%) te da iskazuju probleme u ponašanju i zaostajanje u učenju i napredovanju naspram djece izvan institucionalne skrbi.

Također, kada se govori o pravilnom razvoju djeteta važno je spomenuti i utjecaj okoline. Naime, prema Vranjican, Prijatelj i Kuculo (2019) važnost roditelja za socio – emocionalni razvoj djeteta se s njegovim odrastanjem smanjuje. Utjecaj vršnjaka zauzima najvažniju ulogu za pozitivan rast i razvoj. Prve interakcije s vršnjacima dijete ima priliku iskusiti u zajedničkim aktivnostima sa djecom iz obitelji koje su prvobitno jednostavne, a onda s povećanjem dobi postaju sve kompleksnije. Interakcijom s vršnjacima dijete dobiva predodžbu funkcioniranja u društvu. Stvaranje prijateljskih odnosa izrazito je važno za djetetov socio – emocionalni razvoj zato što dijete uči o pravilima ponašanja u društvu, posljedicama neprimjerenog ponašanja, kompromisu i slično. Uzimajući u obzir da djeca kojoj je potrebna institucionalna skrb dolaze iz obitelji čija su ponašanja prožeta negativnim i ugrožavajućim obrascima ponašanja, može se zaključiti da će takva djeca naučene negativne obrasce ponašanja ispoljavati i prema svojim vršnjacima, što uglavnom rezultira njihovom izoliranošću u društvu. Kao posljedica izoliranosti u društvu javlja se niz negativnih konotacija vezanih za socio - emocionalni razvoj djeteta i za njegovu socio – emocionalnu kompetenciju koja mu omogućuju da regulira vlastite emocije i da ostvaruje pozitivne odnose.

Govoreći o važnosti roditelja i okoline za socio – emocionalni razvoj valja se osvrnuti na pojam pružanja socijalne podrške. Sladović Franz i Mujkanović (2003) u svome radu ističu

važnost pružanja socijalne podrške za pravilan socio – emocionalni razvoj. Naime, socijalnu podršku autorice definiraju kao dostupnost osoba koje svojim ponašanjem iskazuju brigu i ljubav prema djetetu. Ona je neophodna za adekvatan socio – emocionalni razvoj djeteta te za normalno funkcioniranje odraslog čovjeka. Kao što je već ranije bila spomenuta važnost roditelja za socio – emocionalni razvoj, može se zaključiti da roditelji imaju primarnu ulogu i u pružanju socijalne podrške. Pri rođenju djeteta, roditelji bi trebali odgovarati na njegove potrebe, pružati mu ljubav i na taj način osigurati njegov opstanak. Nadalje, daljnjim djetetovim rastom i razvojem, njegove potrebe postaju veće, interakcija s okolinom postaje sve češća i javlja se potreba za emocionalnom podrškom. Kada govorimo socijalnoj podršci djece koja se nalaze u institucionalnoj skrbi valja reći da je socijalna podrška značajan posrednik između traumatskih događaja koje su djeca doživjela unutar obitelji i optimalnog socio – emocionalnog razvoja. Kregar (2004) navodi da su djeca koja u svojoj okolini dobivaju više socijalne podrške bolje prilagođena društvu što je ključno za procjenu uspješnosti intervencije izdvajanja djeteta iz obitelji i njegovog smještanja u dječji dom ili udomiteljsku obitelj. Osim toga, autorica je u svome radu provela istraživanje čiji su rezultati pokazali da djeca smještena u institucionalnu skrb percipiraju manje socijalne podrške i manje podrške u izgrađivanju samopoštovanja od djece koja žive u optimalnim uvjetima unutar obitelji i djece koja žive u udomiteljskim obiteljima.

Jednako tako, u ovom dijelu rada potrebno se osvrnuti na djecu koja ne posjeduju iskustvo življenja unutar obitelji, već su po rođenju smještena u institucionalno okruženje. Kada se govori o institucionalizaciji tako male djece, Browne (2009) ističe da je taj postupak izrazito štetan za cjelokupni razvoj djeteta. Naime, Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka (2007) objašnjavaju da suvremena istraživanja pokazuju kako institucionalizacija djece u dobi do treće godine života rezultira razvojem niza negativnih psiholoških, socijalnih i neuroloških problema, a posljedice se očituju već nakon dva mjeseca boravka djeteta u tipičnom institucionalnom okruženju. Alarmantna je činjenica da bez obzira na saznanja o posljedicama institucionalizacije tako male djece, velik broj djece u Europi u dobi do tri godine života ipak završava u procesu institucionalne skrbi. Miljević-Ridički. i Pavin Ivanec (2009) navode da djeca koja su u najranijoj dobi institucionalizirana, odnosno ne posjeduju iskustvo življenja unutar obiteljskog okruženja predstavljaju rizičnu skupinu koja imaju veliki potencijal u razvoju određenih poteškoća i nedostataka u socio-emocionalnom i kognitivnom razvoju. Shodno tome, Čop i Svalina (2015) ističu da djeca koja nisu proživjela iskustvo življenja unutar obitelji imaju poteškoće u prilagodbi na „ustaljene“ obrasce ponašanja prilikom izlaska iz

institucija te su prisutne i poteškoće u daljnjoj socijalizaciji i psihofizičkom razvoju. Poteškoće razvijene unutar institucionalne skrbi posebice dolaze do izražaja u funkcioniranju djeteta u odrasloj dobi. Ono što uvelike doprinosi razvoju ovakvih poteškoća je nesrazmjer u omjeru djece u institucionalnoj skrbi i zaposlenih stručnjaka.

Osim na djecu koja su unutar institucionalne skrbi po rođenju, valja se osvrnuti i na socio – emocionalni razvoj djece koja su proživjela iskustvo života unutar obitelji i potom bila smještena u institucionalnu skrb. Kao što je ranije navedeno, postoji širok spektar razloga zbog kojih se djecu smješta u institucionalnu skrb, međutim neminovno je da je svako to dijete proživjelo određena traumatska iskustva u obiteljskom okruženju. Sladović Franz i Mujkanović (2003) navode da su djeca koja u instituciju dolaze iz obitelji u kojima je prisutno zanemarivanje i zlostavljanje te ovisnička ponašanja uglavnom povučena, uplašena, nezainteresirana i da uspostavljaju manji broj interakcija., dok djeca koja dolaze iz obitelji u kojima roditelji iskazuju agresivne obrasce ponašanja, često takve obrasce ponašanja preslikavaju u svojem ponašanju. Agresivne oblike ponašanja djeca najčešće ispoljavaju prema drugoj djeci što rezultira njihovom izoliranošću od ostale djece i samim time otežava se proces adaptacije na institucionalnu skrb i drugu djecu unutar iste.

Govoreći o socio – emocionalnom razvoju djece u institucionalnoj skrbi, posebnu pažnju potrebno je usmjeriti na privrženost. Naime, kod djece koja odrastaju u institucionalnom okruženju javljaju se poteškoće vezane za razvoj privrženosti. Prema Vranjican, Prijatelj i Kucalo (2019) dijete može razviti tri tipa privrženosti, a to su sigurna, nesigurna ili anksiozna. Sigurnu privrženost karakteriziraju zadovoljenje djetetovih potreba te osjećaj sigurnosti i povezanosti. Rezultati istraživanja su pokazali da djeca koja su razvila sigurnu privrženost pokazuju višu razinu socijalne kompetencije, dok djeca koja su razvila nesigurnu privrženost koja je prožeta osjećajem nepovjerenja prema roditeljima i nedostatkom podrške imaju poteškoće u razvoju socio – emocionalne kompetencije. Osim toga, autori su došli i do saznanja da kvaliteta privrženosti prema roditeljima u ranom djetinjstvu uvelike utječe na daljnji djetetov razvoj tijekom cijelog djetinjstva i adolescencije te na koncu i na odraslu dob zato što odnosi koje dijete uspostavi s roditeljima čine bazu za druge odnose koje će manifestirati u društvu u odrasloj dobi. Dakle, ukoliko dijete odrasta u nepoticajnoj okolini, moguće je da ne razvije sposobnost ostvarivanja pozitivnih i bliskih emocionalnih odnosa u odrasloj dobi.

Drugim riječima, djeca koja nisu razvila osjećaj privrženosti u ranom djetinjstvu, u odrasloj dobi najčešće pokazuju niz razvojnih poteškoća, od problema u socijalnim odnosima i manjku interesa za istima do kognitivnih poteškoća i poteškoća sa kontrolom impulsa (Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka, 2007). Shodno tome, Miljević-Riđički i Pavin Ivanec (2009) navode da institucionalizirana djeca nerijetko imaju manje socijalnih i kognitivnih poticaja u odnosu na djecu koja odrastaju u obiteljskom okruženju te je iz tog razloga njihov socio - emocionalni razvoj otežan.

Također, ono što znatno smanjuje kvalitetu socio – emocionalnog razvoja kod djece u institucionalnoj skrbi jest nasilje. U radu se ranije već govorilo o ispoljavanju agresivnih obrazaca ponašanja među djecom, međutim autorica Sladović Franz (2003) objašnjava da su u dječjim domovima često prisutni različiti oblici nasilja, pri čemu je najučestalije verbalno. Osim verbalnog nasilja prisutno je psihičko i tjelesno nasilje, dok je seksualno nasilje prisutno u najmanjoj mjeri. Autorice Ajduković, Rajhvajn Bulat i Sladović Franz (2008) navode da za mnogu djecu uzajamno nasilje predstavlja prirodni dio vršnjačkog odnosa ili odrastanja te da ne postoji institucija unutar koje barem neki od ranije navedenih oblika nasilja nije prisutan. Dakle, polazeći od činjenice kako je proces prilagodbe djeteta na institucionalnu skrb sam po sebi težak, može se zaključiti da je zbog asocijalnih oblika ponašanja koje djeca međusobno ispoljavaju, proces dodatno otežan. Činjenica da su djeca unutar institucionalne skrbi izložena vršnjačkom nasilju ne čudi kada se u obzir uzme da je broj stručnog osoblja premali u odnosu na broj djece. Naime, omjer se kreće od 2,5 do 9 djece na jednog stručnog djelatnika što ne omogućava stručnim djelatnicima da se individualno i u potrebnoj mjeri posvete svakom djetetu (Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka, 2007), što bi omogućilo bolju socio – emocionalnu prilagodbu djeteta na institucionalnu skrb.

5.2. Promjene u funkcioniranju djece nakon dolaska u dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i posljedice života u istome

Odlazak negdje u nepoznato, među potpune strance je djetetu zastrašujuće i zbunjujuće iskustvo (Ajduković, 1998) te je upravo iz tog razloga važno da se djeci pruži podrška kako bi proces prilagodbe na novo okruženje bio što lakši i uspješniji. Prilikom dolaska djeteta u institucionalnu skrb, dijete gubi mrežu socijalne podrške na koju je naučeno te na taj način postaje socijalno isključeno (Čop i Svalina, 2015). Tijekom procesa institucionalizacije djeteta, cilj institucije trebao bi biti da dijete ostvari napredak, a to podrazumijeva pružanje adekvatne brige i pažnje djetetu. Međutim, institucija uglavnom nije sposobna zadovoljiti emocionalne potrebe djeteta što rezultira ograničavanjem njegovog emocionalnog razvoja. Autorica Vejmelka (2015) ističe da unutar institucije nije moguće individualizirati skrb za dijete što ugrožava razvoj sigurne i stabilne privrženosti korisnika. Obzirom na to da se dijete tijekom procesa izdvajanja iz obitelji, odnosno procesa institucionalizacije susreće sa nizom promjena, kod djeteta se događaju i mnoge emocionalne promjene. U samom procesu, važno je da dijete ima socijalnu podršku. Kregar (2004) u svome radu naglašava važnost djetetove percepcije o dovoljnom broju ljudi na koje se može osloniti i stupanj zadovoljstva tom podrškom.

Govoreći o promjenama koje djeca doživljavaju prilikom dolaska u institucionalnu skrb ponajprije se mogu istaknuti najjednostavnije promjene koje se odnose na sam pristup djetetu. Autorice Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka (2007) provele su istraživanje o iskustvu života u dječjem domu. Istraživanjem su željele dobiti uvid u iskustvo i zadovoljstvo djece životom unutar doma te isto tako uvidjeti kakve preporuke za poboljšanje istog imaju djeca. U istraživanju su sudjelovala djeca smještena u pet različitih dječjih domova u Republici Hrvatskoj, a metoda kojom se istraživanje provodilo je bila intervjuiranje. Rezultati istraživanja pokazali su da su djeci u domu osigurane egzistencijalne potrebe, međutim prisutna su rigidna pravila i discipliniranje, psihološka, socijalna i materijalna uskraćenost, općeniti manjak slobode i nejednak odnos prema dječacima i djevojčicama. Konkretnije rečeno, djevojčice, sudionice istraživanja navode da im je odnosu na dječake uskraćena sloboda. Što se tiče materijalne uskraćenosti, djeca navode da im džeparac koji dobivaju nije dovoljan.

Nadalje, istraživanje pokazuje da je prisutna i svijest o nedostatku obiteljskog života, pri čemu sudionici navode kako je najteži dio prilagodbe na život u domu prihvaćanje činjenice

da više nisu u obiteljskom domu, da su uskraćeni za vlastite roditelje i da se moraju priviknuti na drugu djecu unutar doma. Važno se osvrnuti i na ulogu odgajatelja. Naime, odgajatelji sa svojim podržavajućim pristupom olakšavaju promjene kroz koje djeca prolaze prilikom institucionalizacije, međutim, sudionici opisuju komunikacija s odgajateljima i pozitivnom i negativnom, ovisno o samome odgajatelju. Drugim riječima, neke odgajatelje smatraju osobama od povjerenja sa kojima mogu razgovarati i koji će ih podržavati, no za neke odgajatelje, sudionici govore kako su osobe koje nemaju povjerenja u djecu i kako s njima ne mogu razgovarati i obratiti im se ukoliko imaju potrebu za razgovorom. Iz ovih se rezultata istraživanja može vidjeti kako se u funkcioniranju djeteta po dolasku u dom događaju mnoge promjene, od toga da se moraju naviknuti na odsustvo roditelja i bliže okoline do toga da se moraju navikavati na velik broj druge djece, novi prostor i na odgajatelje, kao i na nova pravila. Prema rezultatima istraživanja može se reći kako djeca prilikom dolaska u domove prolaze kroz niz negativnih promjena u funkcioniranju, a podrška koju dobivaju unutar doma ne olakšava im proces adaptacije u dovoljnoj mjeri.

Govoreći o institucionalnoj skrbi za djecu u najranijoj dobi, autorice Miljević-Ričički i Pavin Ivanec (2009) provele su zanimljivo istraživanje u kojem nastoje utvrditi razlike u razvoju između djece predškolskog uzrasta koja žive s oba roditelja, djece koja žive s jednim roditeljem najmanje tri godine te djece koja žive bez roditelja u institucionalnom smještaju. U svrhu detaljnijeg prikaza utjecaja institucionalne skrbi na djecu, u radu će se prikazati rezultati vezani samo za djecu unutar institucionalne skrbi. Naime, prema rezultatima istraživanja može se zaključiti da obiteljski status znatno utječe na kognitivni razvoj djeteta i općenito na njegovo funkcioniranje. U svrhu istraživanja provedeno je testiranje kognitivnog razvoja djece koje je pokazalo da djeca koja žive u institucionalnom okruženju postižu znatno lošije rezultate u kognitivnom razvoju od djece koja žive s oba roditelja i od djece koja žive s jednim roditeljem. Također, kada se gleda učinkovitost po spolu, rezultati su pokazali kako djevojčice koje odrastaju u institucionalnom okruženju postižu slabije rezultate od dječaka koji odrastaju u institucionalnom okruženju. Slabiji kognitivni razvoj kod djevojčica uglavnom se povezuje s nedostatkom bliske osobe s kojom bi dijete moglo razviti blizak emocionalni odnos i osjećaj privrženosti.

Dakle, prema rezultatima istraživanja o kognitivnom razvoju djece u institucionalnoj skrbi može se zaključiti da djeca postižu znatno slabije rezultate koji u konačnici utječu i na težu prilagodbu na institucionalnu skrb. Tome u prilog svakako ide činjenica da djeca u dječjim

domovima imaju manje socijalnih i kognitivnih poticaja pa je stoga i očekivano da postižu slabije rezultate u odnosu na djecu koja žive s oba roditelja ili na djecu koja žive u jednoroditeljskoj obitelji. Ipak, važno je istaknuti da zaostajanje u kognitivnom razvoju ne mora biti dugotrajno te da je moguće nadoknaditi propuste, ali je uvjet za to skrb za dijete izvan institucije koja će mu omogućiti individualni pristup i zadovoljenje svih potreba. Odrastanje unutar obitelji važan je prediktor u ostvarivanju optimalnog kognitivnog ali i cjelokupnog razvoja djeteta. Rezultati ovog istraživanja jasno elaboriraju ranije istaknutu činjenicu da se djecu predškolskog uzrasta ne bi trebalo smještati unutar institucionalne skrbi jer ona znatno šteti različitim razvojnim aspektima djeteta.

Govoreći o institucionalizaciji djece predškolskog uzrasta, Browne (2009) se u svom radu osvrće na posljedice institucionalizacije u fizičkom i psihičkom razvoju djeteta. Naime, autor navodi da institucionalizirana djeca do četiri godine starosti zaostaju u fizičkom razvoju i slabo napreduju što se očituje kroz nedovoljni napredak rasta i dobivanja na težini. Isto tako, javljaju se problemi sa vidom i sluhom zbog nedovoljne stimulacije, kašnjenje u motoričkom razvoju koje može rezultirati razvojem teškoća u učenju te razvojem mnogih drugih tjelesnih smetnji. Što se tiče psihičkog razvoja djece, autor ističe razvoj niza emocionalnih, bihevioralnih i intelektualnih oštećenja koja karakteriziraju djecu predškolskog uzrasta u institucionalnoj skrbi. Još je važno reći da su djeca koja odrastaju u institucionalnoj skrbi ostvarila znatno lošije rezultate na testovima inteligencije, da su razvila poteškoće u govoru i poteškoće u stvaranju socijalnih kontakata, nedostatak emocionalne povezanosti uz majčinsku figuru te poteškoće s koncentracijom u usporedbi s djecom koja su živjela u udomiteljskoj obitelji. Konkretnije, što se tiče stvaranja socijalnih kontakata i ponašanja djeteta, mnoga djeca razvijaju antisocijalne oblike ponašanja, a socijalna kompetencija im je slabo razvijena. Govoreći o utjecaju institucionalizacije na emocionalni razvoj djeteta, autor navodi da djeca u dječjim domovima razvijaju ranije spomenuti poremećaj privrženosti. Razlog zbog kojeg dolazi do kašnjenja u cjelokupnom razvoju djece i pojave raznih psihičkih i fizičkih teškoća je nepoticajna okolina, odnosno, velik broj tako male djece unutar institucije, jednoličnost igraćaka te nemogućnost stručnog osoblja da pruži svakome djetetu dovoljno vremena, adekvatnu brigu i zadovoljenje svih njegovih potreba.

Maretić i Sindik (2013) navode da dječji domovi u Republici Hrvatskoj unatoč naporima stručnih djelatnika ipak ne pružaju dovoljno zaštitnih faktora koji bi djetetu omogućili optimalan razvoj, čak štoviše, često je za dijete život u instituciji jednako stresan i traumatičan

kao i život u disfunkcionalnoj obitelji. Uzimajući u obzir proces odvajanja djeteta od obitelji i prekidanje odnosa privrženosti može se zaključiti da se kod djeteta pobuđuje traumatsko iskustvo koje otežava proces prilagodbe. Promjene djeca najčešće manifestiraju iskazivanjem frustracije zbog nedostatka privatnosti i nasilnim oblicima ponašanja. Osim toga, iz istraživanja koje su proveli autori može se zaključiti da su djeca unutar institucionalne skrbi u većem riziku za razvoj niza poremećaja u ponašanju upravo zbog narušenih i neskladnih obiteljskih odnosa te smanjene socijalne podrške koju bi trebali dobivati od roditelja. Roditelji bi trebali biti prvi izvor socijalne podrške za dijete, a kada je dijete institucionalizirano, upravo to djetetu nedostaje. Odgajatelji uglavnom ne mogu biti dostojna zamjena za roditelje u pružanju socijalne podrške jer djeca ne mogu ostvariti potrebnu privrženost s njima.

Jednako tako, institucionalizacija se negativno odražava i na školski uspjeh djeteta. Naime, rezultati istraživanja (Maretić i Sindik, 2013) su pokazali da djeca u dječjim domovima imaju općenito lošiji školski uspjeh te da on uvelike ovisi o tome kako djeca percipiraju sebe i svoje sposobnosti i kompetencije. Institucionalizirana djeca uglavnom imaju negativno mišljenje o vlastitim školskim kompetencijama, nemaju motivacije i iskazuju više neprimjerenih oblika ponašanja te je samim time njihov školski uspjeh slabiji. Može se zaključiti da djeca koja imaju negativno mišljenje o sebi i svojim školskim kompetencijama nemaju u dovoljnoj mjeri razvijenu socio - emocionalnu kompetenciju, a ona je ključan čimbenik za uspjeh u školi jer je povezana sa socijalnim, bihevioralnim i akademskim ishodima važnim za uspješan razvoj djeteta (Vranjican, Prijatelj i Kucalo, 2019). Također, još je važno reći da je kod institucionalizirane djece prisutno učestalije ispoljavanje nasilnih obrazaca ponašanja prema vršnjacima, pa je iz tog razloga kvaliteta interakcije s njima smanjena.

U prilog ovim saznanjima idu i rezultati provedenog istraživanja autorica Ajduković i Sladović Franz (2004) koji su pokazali da djeca koja žive u domovima ispoljavaju znatno više poteškoća u ponašanju i osjećajima, imaju više somatskih problema te su anksioznija i depresivnija. Socijalni odnosi su im nepovoljniji te imaju više kognitivnih problema i problema pažnje. Također, prisutna su agresivna, delinkventna i samodestruktivna ponašanja. U svrhu prikazivanja učestalosti agresivnih i nasilnih obrazaca ponašanja te njihovog utjecaja na prilagodbu djeteta na institucionalnu skrb, prikazati će se rezultati istraživanja autorice Jaman (2009). Naime, istraživanje je provedeno na uzorku djece koja su uglavnom u dobi od deset do dvanaest godina i obuhvaćalo je šest kategorija nasilja: seksualno, materijalno, fizičko, socijalno, psihičko i verbalno. Rezultati su pokazali da je unutar institucionalne skrbi prisutno

svih šest oblika nasilja, a da se razlikuju po učestalosti i broju sudionika. Najzastupljenije je verbalno nasilje, zatim psihičko, fizičko, socijalno i seksualno, dok je materijalno nasilje najmanje zastupljeno. Dječaci i djevojčice su u svim oblicima nasilja jednako sudjelovali, dok su u verbalnom nasilju djevojčice uglavnom žrtve, a dječaci nasilnici.

Također, valja naglasiti da je većina djece u domu iskusila i jednu i drugu stranu nasilja, odnosno da su bili i žrtve i nasilnici, dok je jako mala populacija djece bila samo promatrač. Isto tako, važno je reći da djeca koja unutar dječjeg doma manifestiraju nasilne obrasce ponašanja, te iste obrasce ponašanja preslikavaju i u školskom okruženju. Iz toga se može zaključiti da djeca, žrtve nasilja unutar doma i škole nemaju mjesto na kojem se osjećaju sigurno što ostavlja negativne posljedice na njihov psihosocijalni razvoj. Nedostatak sigurnog mjesta za dijete unutar kojeg može slobodno izraziti svoje osjećaje i potrebe ukazuje na nedostatak socijalne podrške. Važnost socijalne podrške za uspješnu integraciju djeteta u život institucionalne skrbi najbolje će prikazati rezultati istraživanja autorice Kregar (2004) koji donose prikaz razlika u cjelokupnom funkcioniranju djece koja žive u udomiteljskim obiteljima, u institucionalnoj skrbi i u vlastitoj obitelji. Naime, rezultati istraživanja pokazuju da djeca iz dječjih domova imaju znatno manju socijalnu podršku, podršku u izgradnji samopoštovanja, te ukupno manju socijalnu podršku od djece smještene u udomiteljsku obitelj ili od djece koja žive sa svojim obiteljima.

Također, rezultati su pokazali da djeca neovisno o smještaju imaju dvije do tri osobe kojima se mogu povjeriti i prema kojima osjećaju određenu razinu privrženosti. S druge strane, djeca koja žive u domovima imaju veći broj osoba s kojima se druže, što ne iznenađuje uzimajući u obzir velik broj djece koja žive unutar institucionalne skrbi. Međutim, djeca koja žive u institucionalnoj skrbi najmanje su zadovoljna primljenom socijalom podrškom. Razlog zbog kojeg je to tako jest činjenica da se djeca najčešće povjeravaju drugoj djeci, dok u nešto manjoj mjeri odgajateljima upravo zato što ne mogu razviti povjerenje i privrženost prema njima. Od odgajatelja pomoć traže najčešće kada je riječ o zadaćama ili problemima vezanima za školu. Iako su izdvojena iz obitelji uglavnom zbog neprimjerene brige roditelja o njima, valja istaknuti da su djeca bez obzira na to i dalje najsigurnija u ljubav svojih roditelja. Nemogućnost razvoja povjerenja u odgajatelje i ostale stručne suradnike u institucionalnoj skrbi te odvojenost od roditelja zasigurno otežavaju proces prilagodbe djeteta na institucionalnu skrb.

Dakle, iz svega navedenog može se zaključiti da djeca koja žive unutar institucija imaju veću razinu poteškoća u mentalnom zdravlju te su izložena razvojnim rizicima od djece koja žive izvan institucija (Ajduković, 2003). Autorica Ajduković (2003) u svome radu objašnjava da su internalizirani problemi u ponašanju poput povlačenja, anksioznosti i depresije znatno povezani s dobi djeteta tijekom procesa izdvajanja iz obitelji. Naime, što je dijete starije, to su poteškoće izraženije. Isto tako, važno je reći da se izraženost promjena odnosi i na spol, pri čemu su promjene izraženije kod ženskog spola. Osim toga, prisutni su i eksternalizirani problemi u ponašanju poput delikventnog i agresivnog ponašanja te problemi pozornosti. Duljina boravka unutar institucionalne skrbi utječe na izraženost internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju, pri čemu su oni izraženiji kod djece koja se unutar institucije nalaze kraći period vremena. Razlog tome je činjenica da se dijete uglavnom prilagodi domskom načinu života, a tretman koji dobiva unutar doma pozitivno utječe na smanjenje njegovih teškoća. Na razvoj poremećaja u ponašanju osim obiteljske situacije uvelike utječe i svakodnevni stres u školskom okruženju i manjak socijalne podrške.

Hukkanen (1999) navodi da je za prilagodbu djeteta na institucionalnu skrb i za optimalno psihosocijalno funkcioniranje djeteta bitna dob djeteta u kojoj dolazi u institucionalnu skrb te odnos i komunikacija s roditeljima tijekom boravka unutar institucije. Djetetu je bitno da ima pozitivan odnos sa barem jednim roditeljem bez obzira na to što se nalazi u institucionalnoj skrbi. Ova se činjenica može povezati sa ranije navedenom činjenicom da djeca u institucionalnoj skrbi imaju problem sa razvojem privrženosti prema odgajateljima jer su je već razvila prema roditeljima. Iz ovog primjera ističe se važnost suradnje roditelja i institucije u svrhu lakše prilagodbe djeteta na boravak unutar iste. Naime, djeca koja su smještena u institucionalnu skrb u ranim godinama života, a obitelj je ostvarila kvalitetnu suradnju s institucijom lakše su se prilagodila na život u instituciji i ostvarila su bolji psihosocijalni razvoj.

Iako je brojnim istraživanjima dokazan niz negativnih posljedica po optimalan razvoj djeteta u institucionalnoj skrbi, autorice Kamenov, Sladović Franz i Ajduković (2006) u provedenom istraživanju došle su do rezultata da stručnjaci ne gaje negativne stavove prema procesu institucionalizacije djeteta. Naime, oni smatraju da je u situacijama u kojima su djeca izložena različitim izvorima stresa i traume unutar obitelji, potrebno dijete smjestiti unutar institucije jer će tamo dobiti adekvatan tretman i biti zbrinuto od strane stručnjaka. Također, ono što je zanimljivo u ovom istraživanju jest činjenica da stručnjaci u određenim situacijama

u kojima je dijete izdvojeno iz obitelji proživjelo različita traumatska iskustva daju prednost dječjim domovima pred udomiteljstvom za koje se uglavnom smatra boljom opcijom za dijete. Razlog zbog kojeg stručnjaci smatraju da je u nekim situacijama u kojima je ugrožen razvoj djeteta bolje da ga se smjesti unutar institucionalne skrbi povezan je sa upitnom kompetentnošću udomitelja za korištenje primjerenih metode rada i potpomaganja optimalnog razvoja djeteta te rješavanja posljedica traumatskih događaja proživljenih unutar obitelji.

Iz svega navedenog javlja se potreba poboljšanja uvjeta života djece unutar institucionalne skrbi svrhu njihove lakše prilagodbe na istu. Za poboljšanje uvjeta života u dječjem domu, najvažnija su mišljenja i potrebe djece koja u njima žive. Naime, Ajduković (2003) navodi da se u prošlosti djecu nije smatralo relevantnim izvorom podataka te se zbog toga uvjeti života u dječjim domovima nisu mijenjali na željen način. Jednako tako, unaprjeđenje rada u domovima nije se temeljilo na potrebnom psihosocijalnom pristupu, već na pedagoškom pristupu iz kojeg se nije moglo na adekvatan način evaluirati rad domova i uvoditi potrebne promjene. Ranije spomenuto istraživanje o iskustvu života u domu koje su provele autorice Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka (2007) između ostalog odnosilo se i na prijedloge djece za poboljšanje uvjeta života u domu. Odgovori djece u dječjem domu mogu se podijeliti u dvije velike skupine: domski smještaj i odnos s odgajateljima. Što se tiče domskog smještaja, odgovori ispitanika naznačuju da bi se smještaj mogao unaprijediti zapošljavanjem novih djelatnika, uređenjem prostora doma, promjenama domskih pravila te pronalaskom dodatnih izvora financiranja što bi omogućilo pokretanje raznih društvenih aktivnosti unutar doma. S druge strane, govoreći o odnosu s odgajateljima, sudionici istraživanja naglašavaju kako bi se trebala poboljšati komunikacija odgajatelja i djece te da bi odgajatelji trebali biti pažljiviji u radu s djecom, dok bi njihov međusobni odnos trebao biti povjerljiv i pomažući. Shodno tome, odgajatelj bi trebao biti osoba koja u potpunosti prihvaća dijete, brine o njemu i posvećuje mu dovoljno vremena. U svrhu bolje adaptacije djeteta na domski način života, odgajatelj bi trebao raditi na tome da s djetetom izgradi odnos pun povjerenja i uzajamnog poštovanja u kojem će dijete moći otvoreno razgovarati o svojim problemima bez straha i bez zadržke.

Prikazujući rezultate istraživanja o dječjoj percepciji života u domu, naposljetku se valja osvrnuti i na percepciju kvalitete života djece u institucionalnoj skrbi iz perspektive odgajatelja. Naime, u istraživanju koje su proveli Vejmelka i Sabolić (2015) sa odgajateljima u dječjim domovima, može se uočiti velika razlika u percepciji kvalitete života u institucionalnoj

skrbi iz perspektive djece i iz perspektive odgajatelja. Naime, odgajatelji navode kako su u domovima prisutni kvalitetni i poticajni odnosi odgajatelja i djece te djece međusobno. Jednako tako, odgajatelji navode da djeca jedni drugima nesebično i rado pomažu te da imaju dobra školska postignuća. Navode i da je prisutno prosocijalno ponašanje. Što se tiče međusobnog odnosa djece, odgajatelji objašnjavaju da ima jako malo fizičke agresije, skitnje, zlouporabe droga i alkohola te minimalan broj prekršaja. Također, ističu da djeca po izlasku iz domova ostaju u kontaktu sa odgajateljima te da ih posjećuju i dalje.

Osim toga, rezultati istraživanja pokazuju kako su odgajatelji izrazito ponosni na materijalne uvjete za djecu te na zajedničke aktivnosti koje provode s djecom. Ističu kako se opremljenost konstantno poboljšava te da raste broj aktivnosti koje se provode zajedno sa svim korisnicima doma. Naposljetku, odgajatelji ističu kvalitetnu suradnju s lokalnom zajednicom, školama i vanjskim suradnicima kao jedan od čimbenika koji utječe na stvaranje pozitivnih promjena u funkcioniranju djece pri dolasku u domove. Iz ovih se rezultata može vidjeti kako odgajatelji nemaju pravu sliku o zadovoljstvu djece institucionalnom skrbi što se može povezati sa nedovoljno prisnim odnosom djece i odgajatelja kojeg su djeca navela kao jedan od aspekata kojeg bi se trebalo poboljšati u svrhu unaprjeđenja kvalitete institucionalne skrbi i olakšanja prilagodbe na dolazak u samu instituciju. Dakle, naglasak se svakako treba staviti na poboljšanje odnosa djece i odgajatelja i u nekoj mjeri omogućiti individualni pristup svakom djetetu kako bi se uspjela uspostaviti doza prisnosti i privrženosti djece ka odgajateljima.

6. ODGOJITELJI I STRUČNI SURADNICI U DOMOVIMA

6.1. Uloga i zadaci odgojitelja u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Prema *Godišnjem statističkom izvješću o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini* u državnim domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi ukupno je zaposleno 189 odgojitelja, od kojih je njih 165 zaposleno na neodređeno radno vrijeme, 11 na određeno radno vrijeme kao zamjena za bolovanje, roditeljski dopust i sl., 10 na određeno radno vrijeme koji nisu zamjena i 3 vježbenika. Od ukupnog broja zaposlenih odgojitelja 49,5 su predškolski odgojitelji, 86,5 su učitelji, njih 16 su socijalni radnici, a 4 ih je psihologa. Nadalje, edukacijskih rehabilitatora je također 4, socijalnih pedagoga je 27, a logopeda 2. Iz navedenih zanimanja odgojitelja se vidi da postoji sve očitija potreba za osiguravanjem i formiranjem kadra ove djelatnosti kako bi se unaprijedio odgoj u domovima, ali i društveni položaj te socijalni status odgojitelja (Rosić, 1991).

Slika 5: Godišnje statističko izvješće o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2020).

8. odgajatelj (8.1. do 8.7.)	165	148,5	11	10,5	10	9	3	3	189	171
8.1. predškolski odgajatelj	43,5	43,5	2	2	4	4	-	-	49,5	49,5
8.2. učitelj	78,5	66	3	2,5	4	3	1	1	86,5	72,5
8.3. socijalni radnik	13	12	1	1	-	-	2	2	16	15
8.4. psiholog	2	1	1	1	1	1	-	-	4	3
8.5. edukacijski rehabilitator	3	3	-	-	1	1	-	-	4	4
8.6. socijalni pedagog	23	21	4	4	-	-	-	-	27	25
8.7. logoped	2	2	-	-	-	-	-	-	2	2

Odgajateljski rad u uvjetima institucionalnog rada jedan od najizazovnijih i najzahtjevnijih oblika stručnog rada s djecom i mladima. Kao razlog tome može se razmatrati činjenica da odgajatelji u vidu institucionalnog rada, rade na području skrbi, zaštite, odgoja, obrazovanja i specifičnih tretmana djece i mladih, iz čega se može zaključiti da njihov posao postaje sve kompleksniji i stresniji (Žižak, Tasić, Koller-Trbović, 1996). Odgojitelje se definira kao pedagoške rukovodioce koji uspostavljaju vezu s djecom individualnim kontaktima, preko odgojne grupe te putem različitih formalnih i neformalnih grupa. U svome radu odgojitelji se oslanjaju na odgojne utjecaje grupe i na pojedinca (Rosić, 1991). Analizom relevantne literature vidljivo je da se uloga odgojitelja u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ne analizira zasebno od uloga koje odgajatelji imaju u drugim tipovima dječjih domova iz čega se

može zaključiti da odgajatelji uglavnom imaju jednake zadaće kada se govori o skrbi za djecu bez obzira na to o kojem se tipu doma radi. Shodno tome, za početak valja istaknuti da za vrijeme boravka djece u domu, od odgojitelja se očekuje da preuzmu dio zadaće koje inače izvršavaju roditelji djeteta i da se odazovu na emotivne potrebe učenika, da rješavaju međusobne svađe, bodre djetetov fizički, emotivni, socijalni i duhovni razvoj te da im pomažu u rješavanju kriza (Slana, 2005). Osim toga, autor Rosić (1991) objašnjava da je jedna od uloga odgojitelja i da bude pogodan model za identifikaciju, odnosno da bude blizak i prihvatljiv učenicima te da iskazuje toleranciju i pomaže djeci u rješavanju različitih problema.

Autorica Žic (1999) navodi da je uloga odgojitelja da provodi sve oblike didaktičko – terapijskog rada, organizira učenje i sve ostale aktivnosti. Također, autorica objašnjava da odgojitelji grupnim i individualnim radom trebaju utjecati na izmjenu stavova maloljetnika u njihovim odnosima s drugim osobama, u odnosu na sebe i na opće prihvaćene društvene norme i ponašanja. Jednako tako, odgojitelji trebaju učiti dijete razvoju higijenskih, kulturnih, ekoloških i drugih navika, brinuti o potrebama djeteta koje uključuju hranu, odjeću, obuću, kupanje, posteljinu, potrepštine za školu i slično. Naposljetku, jedna od uloga odgojitelja odnosi se na kontrolu ponašanja djeteta u svim situacijama. Drugim riječima, odgojitelj je odgovoran za odnos pojedinca prema drugoj djeci, prema roditeljima, nastavnicima i drugom osoblju u domu. Osim toga, uloga odgojitelja odnosi se i na brigu o školskim obavezama djeteta, o džeparcu i njegovoj racionalnoj potrošnji, na brigu o urednosti prostora i na brigu za inventar u prostorijama institucije. Osim neposrednog rada s djetetom, valja spomenuti i administrativne zadatke odgojitelja tijekom djetetovog boravka u institucionalnoj skrbi. Naime, odgojitelji trebaju voditi dokumentaciju, sudjelovati na sastancima stručnog tima, pratiti stručnu literaturu, surađivati s Centrom za socijalnu skrb, školom, roditeljima i svim ostalim sudionicima uključenima u proces.

Vejmelka (2015) objašnjava kako je djelatnost odgoja djece unutar institucionalne skrbi jedna od glavnih djelatnosti odgojitelja pri čemu se naglasak stavlja na sveprisutnost i dostupnost odgojitelja pri rješavanju različitih odgojnih problema. Kada promatramo djecu koja se nalaze unutar domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi može se zaključiti da je odgoj, odnosno preodgoj djeteta zaista jedna od glavnih zadaća odgojitelja upravo zbog poremećaja u ponašanju koje su razvili proživljavajući razna traumatska iskustva u vlastitoj obitelji. Isto tako, preodgoj je nužan zbog neprimjerenih obrazaca ponašanja koje su djeca preuzela od svojih roditelja. Iz tog razloga, važno je da odgojitelji imaju osobne i moralne kvalitete koje doprinose poznavanju metoda odgojnog rada za uspješnije programiranje i

planiranje, praćenje te vrednovanje odgojnih rezultata. (Glasser, 1997, prema Ćuk 2012). „Bit odgojnog rada sastoji se u pružanju pomoći i poticaja za svestrani samoaktivni razvoj pojedinca, u buđenju svih njegovih latentnih snaga i sposobnosti, ali i u osposobljavanju da se tim snagama i sposobnostima ovlada u skladu s objektivno prihvaćenim kodeksom vrijednosti“ (Šimleša, 1978, prema Rosić 1991; 86). Iz ove se definicije može zaključiti kako je glavna uloga odgojitelja u institucionalnoj skrbi da pomogne djetetu da prebrodi traumatska iskustva i da maksimalno iskoristi svoje potencijale te da te potencijale dalje koristi prilikom izlaska iz institucionalne skrbi. Jednako tako, jedna od bitnijih uloga odgojitelja jest da pripremi dijete za funkcioniranje izvan institucionalne skrbi prema društveno prihvatljivim normama.

Da bi odgojitelj uspješno ispunjavali svoje uloge, važna je njihova sveprisutnost kako bi mogli pružiti podršku djetetu i na taj način ublažiti emocionalne poteškoće te mu omogućiti stabilno funkcioniranje. Dakle, kako bi se osiguralo stabilno funkcioniranje djeteta i razvoj prikladnog emocionalnog odnosa s odgojiteljem nužno je osigurati stabilnost stručnog osoblja, odnosno odgojiteljevo kontinuirano prisustvo što podrazumijeva izbjegavanje transfera osoblja. U svrhu detaljnijeg analiziranja odgojne uloge odgojitelja u dječjim domovima prikazati će se rezultati istraživanja autorice Ćuk (2012) iz kojih se može zaključiti da odgojni zadaci odgojitelja podrazumijevaju poticanje djece na učenje, urednost, brigu o zdravlju, iskrenost, razvoj tolerancije i sl. Također, jedan od zadataka odnosi se i na brigu o djetetovom uspjehu u školi kao i na uspostavu komunikacije s roditeljima djeteta. Osim komunikacije s roditeljima, odgojitelji trebaju razviti kvalitetan odnos i s djetetom koji je ispunjen uzajamnim poštovanjem, povjerenjem i otvorenom komunikacijom.

Ulogu odgojitelja u institucionalnoj skrbi najbolje opisuje navod autora Žižak, Tasić i Koller-Trbović (1996) u kojem stoji da odgojitelji imaju dvije uloge: *roditeljsku i profesionalnu*. U vidu roditeljske uloge, odgojitelji stvaraju uvjete za fizičku, emocionalnu i socijalnu dobrobit djeteta, kao i uvjete za fizički, emocionalni i socijalni razvoj djeteta. Jednako tako, od odgojitelja se očekuje da razgovara s djetetom, sluša ga i razumije, odnosno da stvori uvjete za razvoj međusobnog povjerenja, osobne i socijalne svijesti te odgovornosti. Na koncu, u vidu roditeljske uloge, odgojitelj treba usmjeravati dijete, postaviti pravila i granice i osigurati nadzor nad djetetom što podrazumijeva i zastupanje djeteta u svim situacijama. S druge strane, prisutna je i profesionalna uloga odgojitelja unutar koje odgojitelj treba voditi evidenciju i dokumentaciju o djetetu i njegovom razvoju, sudjelovati u izradi i realizaciji plana rada s djetetom te raditi s djetetom kako bi se ostvarili postavljeni ciljevi u vidu razvoja. Osim toga, od odgojitelja se očekuje da stvara uvjete u kojima će dijete moći iskoristiti svoje jake strane.

Također, od odgojitelja se očekuje da će pružiti potrebne informacije o djetetu svim ostalim sudionicima u institucionalnom procesu, kao i drugim institucijama ukoliko su uključene u proces te ukoliko je potrebno, pronaći prikladniju životnu sredinu za dijete.

Iz navedenog se može zaključiti da je uloga odgojitelja u domu nezamjenjiva uloga zato što svojim osobnim i profesionalnim kompetencijama nastoje osigurati za dijete kvalitetniju životnu sredinu. Osiguravanje kvalitetnije životne sredine očituje se kroz niz interakcija i intervencija s djetetom, kroz praćenje potreba djeteta i pravovremene reakcije na njih te kroz razvoj djetetovih sposobnosti u skladu s njegovom kulturom (Vasilj i Zovko, 2017). Nastavno na odgojnu ulogu, valja još reći da autorica Ćuk (2012) u svome radu u definiranju odgojnog aspekata rada odgojitelja navodi tri glavne funkcije, a to su: psihološka, socijalna i pedagoška. Kada govori o socijalnoj funkciji navodi da je važno da odgojitelj zna iz kakve sredine dolazi dijete i da je upoznat sa stanjem unutar obitelji u svrhu razvoja adekvatnog oblika komunikacije s djetetom te u svrhu izvršavanja potrebne intervencije. Govoreći o psihološkoj funkciji, naglasak stavlja na stvaranje poticajnog ozračja u kojem dijete osjeća sigurnost i povjerenje te zadovoljenje potreba. Također, unutar psihološke funkcije, autorica stavlja naglasak i na način rukovođenja odgojitelja, održavanje kućnog reda te na način i učestalost komunikacije s djetetom. Na koncu, tu je pedagoška funkcija koja podrazumijeva odgoj djeteta, odnosno razvoj suradnje, poštovanja, primjerene komunikacije, potrebe za učenjem i usvajanjem novih znanja.

Kako bi se detaljnije opisala uloga odgojitelja u institucionalnoj skrbi za djecu, Vejmelka i Sabolić (2015) ističu da odgojni rad odgajatelja ima četiri funkcije, a to su *održavanje, zaštita, oporavak i priprema*. Održavanje se odnosi na zadovoljenje razvojnih potreba djeteta u skladu s njegovom dobi, a zaštita se odnosi na sprječavanje pojave ugrožavajućih oblika ponašanja kojima je dijete prethodno bilo izloženo. Posljednje dvije funkcije odnose se na oporavak djeteta od traumatskih događaja kojim je bilo izloženo unutar obitelji i na pripremu djeteta za povratak u obitelj ili za samostalan život. Prilikom odgojnog rada s djecom, autori ističu važnost osiguravanja i muških i ženskih odgojitelja kako bi se osigurala pozitivna rodna identifikacija te razvoj multidisciplinarnih odgojiteljskih timova u svrhu osiguravanja sredstava podrške i supervizije koja je neophodna za unaprjeđenje kvalitete rada. Autorica Žic (1999) navodi da priprema djeteta za povratak u obiteljsku sredinu za odgojitelje predstavlja izrazito izazovan zadatak. Naime, tijekom boravka u institucionalnoj skrbi, jedan od glavnih zadataka odgojitelja je ispravno usmjeravanje odnosa roditelja i djeteta. Uzimajući u obzir činjenicu da djeca bez obzira na traumatska iskustva proživljena s roditeljima uglavnom čeznu za domom i iskazuju osjećaj ljubavi prema svojim roditeljima, odgojitelji često

osjećaju odbojnost prema roditeljima upravo zato što su svjesni obiteljskih problema i poteškoća koje je dijete razvilo. Ukoliko roditelji posjećuju dijete, njihove posjete često rezultiraju davanjem nerealnih obećanja djetetu zbog kojih djeca često promijene mišljenja, stavove i planove do kojih su im odgojitelji pomogli da dođu. U takvim situacijama često se dogodi da odgojitelji rezignirano „odustanu“ od djeteta, smatrajući da se dodatno ulaganje truda ne isplati pri čemu se osjećaju bespomoćno, izigrano i povrijeđeno. Promatrajući ove činjenice, ne čudi podatak da odgojitelji osjećaju odbojnost prema roditeljima ukoliko se u obzir uzme činjenica da sve što su odgojitelji uspjeli postići u individualnom radu s djetetom može propasti nakon samo jednog kratkotrajnog razgovora roditelja s djetetom. Iz ovih saznanja vidljivo je da se odgojitelj treba moći distancirati od svojih osjećaja i svoju ulogu obavljati strogo profesionalno, inače će vrlo brzo doći do profesionalnog sagorijevanja, što je jedna od najučestalijih posljedica rada u odgojno – obrazovnim ustanovama.

U istraživanju koje su proveli autori Žižak, Tasić i Koller- Trbović (1996) prikazano je stajalište odgojitelja o vlastitoj ulozi u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Naime, prema rezultatima istraživanja odgojitelji ističu važnost evaluacije i samoevaluacije odgojiteljske uloge jer ona bitno utječe na osobno zadovoljstvo profesionalnom ulogom, efikasnost odgojitelja i na izbor metoda i tehnika kojom se koriste u svrhu rješavanja problemskih situacija. Odgojitelji su također naveli kako je njihov posao izrazito intuitivne prirode zbog čega nailaze na dvije velike poteškoće, a to su nestrukturiranost i teška analiza situacije i pronalaska boljeg rješenja u slučaju pogreške. Osim toga, u svome radu susreću se i s problemom motiviranosti djece za sudjelovanje u domskim aktivnostima što prepisuju teškim životnim situacijama kroz koje djeca prolaze. Na kraju, još je važno reći kako odgojitelji svoju profesionalnu ulogu doživljavaju izrazito izazovnom što često kod njih budi osjećaj bespomoćnosti. Iz navedenog može se zaključiti kako odgojitelji svoju ulogu vide u rješavanju problemskih situacija u kojima se dijete nalazi bilo da su one vezane za obiteljsku situaciju, emocionalni i socijalni razvoj djeteta ili eventualne prepreke u ostvarivanju školskog uspjeha te u motiviranju djece za sudjelovanje u raznim aktivnostima u svrhu podizanja njihovog samopoštovanja i samopouzdanja.

Iz istraživanja koje je provela autorica Vejmeka (2015) o potencijalu domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgojitelja može se zaključiti da odgojitelji svoju profesionalnu ulogu vide u kreiranju kvalitetnih međuljudskih odnosa te u stručnom radu s djecom za kojeg je nužno ostvariti kvalitetan odnos i komunikaciju. Jednako tako, svoju profesionalnu ulogu, odgojitelji vide u korištenju primjerenih metoda rada koje omogućuju

djeci ostvariti dobra nastavna i izvannastavna postignuća kao i prosocijalno ponašanje. Jedan od zadataka odgojitelja u dječjem domu je svakako i organizacija slobodnog vremena. Organizirani dio slobodnog vremena uz ciljano provođenje različitih vrsta aktivnosti kod djece razvija njihove interese i talente i isto tako utječe na jačanje samopouzdanja, razvija socijalizaciju, proširuje krug prijatelja, razvija toleranciju, prihvaćanje, timski rad i zadovoljava potrebu djece za druženjem, afirmacijom i pripadanjem (Zovko i Vukobratović, 2019). U kreiranju slobodnog vremena, odgojitelji ponajprije trebaju znati slušati dijete i poštovati njegove izbore. Dobrim odabirom aktivnosti odgojitelj motivira dijete za sudjelovanje u istima, a kvalitetna komunikacija i ohrabrivanje doprinosi razvoju samopouzdanja i samopoštovanja kod djeteta.

Dakle, iz svega navedenog može se zaključiti da osobne karakteristike odgajatelja i njihovi potencijali služe kao najbolje oruđe u radu s djecom i adolescentima koji su izloženi traumatskim situacijama tijekom odrastanja u obitelji (Žižak, Tasić, Koller-Trbović, 1996). Upotrebom različitih metoda i oblika rada trebaju pomoći djeci da ostvare svoje potencijale. Jednako tako, može se zaključiti da je jedan od glavnih zadataka odgojitelja svakako odgoj koji podrazumijeva pomoć djetetu da prevlada traumatske događaje proživljene u obiteljskom okruženju i da bez obzira na njih razvije samopoštovanje i samopouzdanje, ostvari prihvatljivi školski uspjeh i da bude motivirano u širenju socijalne mreže i podrške. Također, jedna od važnijih uloga odgojitelja jest da oni svojim pristupom prema djeci uspiju izgraditi relativno prislan odnos s djetetom, odnosno, odnos kojeg karakterizira otvorena komunikacija i osjećaj povjerenja i razumijevanja te uzajamnog poštovanja. Drugim riječima, za odnos odgojitelja i djeteta je važno da se dijete osjeća slobodno i sigurno podijeliti svoje misli i probleme s odgojiteljem bez straha od posljedica. Iz svega navedenog može se zaključiti da je ulogu odgojitelja doista najbolje definirati kao roditeljsku i profesionalnu pri čemu se roditeljska odnosi na brigu o zdravlju, higijeni, urednosti, školskom uspjehu, ponašanju i sl., dok se profesionalna uloga odnosi na terapijski aspekt, vođenje dokumentacije i suradnju s Centrom za socijalnu skrb, roditeljima i drugim sudionicima u procesu. Procjene zahtjevnosti odgojiteljske uloge i odgovornosti koju preuzimaju na sebe su različite. Naime, prisutan je stav da je posao izrazito odgovoran i težak, međutim, prisutan je i stav da posao odgojitelja nije ozbiljan posao jer svaki odgojitelj ima „urođene“ roditeljske sposobnosti (Žic, 1999).

Naposljetku, kao što je navedeno na početku dijela rada koji se odnosi na odgojitelje, analizom literature utvrđeno je da se u definiranju uloge odgojitelja u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ne radi razlika sa njihovom ulogom u drugim tipovima domova.

Iako se uloga odgojitelja uglavnom svodi na isto, odnosno na odgojni i obrazovni rad s djecom te na organizaciju njihovog slobodnog vremena, smatram da se treba napraviti detaljnija analiza njihovog rada u institucijama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi zato što svakako postoje razlike u radu odgojitelja i njihovoj ulozi. Ako se promatra uloga odgojitelja u domu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i na primjer u učeničkom domu, može se zaključiti da njihova uloga ne može biti u potpunosti ista. Na koncu, i sam pristup djetetu ne može biti jednak, upravo zato što djeca koja su smještena u domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi dolaze iz disfunkcionalnih obitelji te su proživjela mnoga traumatska iskustva i njihov je optimalni razvoj bio ugrožen, pa im se na taj način i treba pristupiti. Drugim riječima, osim egzistencijalnih potreba, važno je da se djetetu osigura terapijski tretman kako bi se smanjile traumatske posljedice i kako bi se kod djeteta razvio potencijal za optimalno psihofizičko i socijalno funkcioniranje. S druge strane, pretpostavka je da djeca koja žive u učeničkom domu nisu proživjela određena traumatska iskustva i imaju uređene obiteljske odnose, stoga im nije potreban terapijski pristup, već je dovoljno da su im osigurane egzistencijalne potrebe te razvoj odgojnih i obrazovnih potencijala. Iz navedenog može se zaključiti da je uloga odgojitelja u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi znatno kompleksnija i iz tog razloga zaslužuje detaljniju analizu i cjelovitiji pristup.

6.2. *Kompetencije odgojitelja te metode i oblici rada u domu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi*

Na samome početku ovog dijela rada valja se osvrnuti na pojmovno određenje kompetencija. Naime, prema Ledić, Staničić i Turk (2013) kompetencija je višedimenzionalna sposobnost pojedinca da stečeno znanje upotrijebi na različite načine u konkretnim situacijama, koja je nedvojbeno povezana s njegovim radnim okruženjem. Kompetencije uključuju teorijske konstrukte, psihološke procese i sustav vrijednosti koji se ne stječu rođenjem, već ih pojedinac stječe iskustvom, odgojem i obrazovanjem. Za rad u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi potrebne su razne osobne, društvene i profesionalne kompetencije. Kolesarić (2019) kompetencije odgojitelja dijeli na *formalne, strukovne i ljudske*. Formalne kompetencije se odnose na djelovanje u skladu sa zakonskim regulativama, strukovne kompetencije se odnose na pedagoško – psihološka znanja stečena obrazovanjem, dok se ljudske kompetencije odnose na stvaranje odnosa s djetetom putem otvorene komunikacije. Kompetentnim odgojiteljem se smatra onaj odgojitelj koji doživljava svoja znanja, vještine i osobne karakteristike integriranim u pružanje snažnog osjećaja moći, sposobnosti i znanja kako raditi s djecom iz čega se može zaključiti da kompetentan odgojitelj posjeduje vještine koje obuhvaćaju specifične manipulativne motoričke i verbalne sposobnosti, kao i sposobnosti uspješnog komuniciranja i održavanja odnosa s djecom i odraslim osobama u svom profesionalnom okruženju (Žižak, 1997, prema Modrić, 2013)

Naime, rezultati istraživanja koje su proveli Žižak, Tasić i Koller-Trbović (1996) pokazuju kako zadovoljstvo odgojitelja vlastitim ostvarenjem profesionalne uloge može značajno utjecati na ukupnu efikasnost odgojitelja te na njegovu kompetentnost za rješavanje problemskih situacija. Modrić (2013) navodi da kompetentan odgojitelj ima znanja o djetetovom razvoju i učenju, o kurikulumu, procjeni potreba djeteta te na koncu dobre komunikacijske vještine. Jednako tako, odgojitelj treba imati razvijene i socijalne kompetencije, odnosno kompetencije koje mu omogućuju razumijevanje tuđih osjećaja i suosjećanje s njima. Prema Rosiću (1991) kompetencije odgojitelja se mogu opisati u tri riječi: *animator, komentator i terapeut*, pri čemu je naglasak na animaciji koja proizlazi iz slobodnog djelovanja na djecu te iz razmjene mišljenja i stavova. Komunikacijska uloga je dakle, prožeta animacijom i željom da se pomogne djetetu i da se razvije prislan odnos. U komunikacijskom procesu ističe se i davanje adekvatnih komentara odgojitelja na postupke djeteta. Na kraju, odgojitelj se smatra terapeutom koji razumije učenika te ga usmjerava. Također, autorica

Kolesarić (2019) naglašava da je odgojitelj vrlo važna osoba u životu, rastu, razvoju, učenju i napredovanju djeteta jer aktivno sudjeluje u djetetovom sazrijevanju.

Još valja reći da je jedna od glavnih kompetencija odgojitelja, kompetencija *emocionalne stabilnosti* zato što je ona najvažnija za predikciju stila rada odgojitelja (Stilin, 2005, prema Ćuk, 2012). Govoreći o odgojnim stilovima odgojitelja razlikujemo autokratski, demokratski, permisivni i laissez- faire stil odgoja. Prema Sharma (2015), autokratski odgojni stil u središte stavlja odgojitelja, a djeca su pasivni sudionici procesa. Ovakav stil odgoja često je prožet jednosmjernom komunikacijom i autoritetom od strane odgojitelja koji donosi pravila i kazne, a sam proces je usredotočen na kognitivni razvoj djeteta, dok su ostali aspekti poput socio- emocionalnog razvoja stavljeni u drugi plan. S druge strane, demokratski odgojni stil u središte stavlja dijete što rezultira maksimalnim razvojem interakcije između djeteta i odgojitelja, njihov se odnos razvija u skladu s djetetovim interesima, stavovima, sposobnostima i potrebama. Demokratski odgojni stil karakterizira, suradničko ponašanje, objektivnost i maksimalno iskorištavanje djetetovih potencijala. S druge strane, kada se govori o permisivnom odgojnom stilu, autori Vasilj, Vasilj i Imre (2014) navode da odgojitelj ne uspostavlja niti održava pravila te izgrađuje topli i prisni odnos s djecom, međutim, zbog ne postavljanja pravila, djeca ne izgrađuju društveno prihvatljiva ponašanja. Jednako tako, u svome radu autori se dotiču i laissez- faire stila odgoja kojeg karakterizira indiferentan odnos odgajatelja i djece u kojem se odgajatelj često povlači. Prisutna je oskudna komunikacija, a djeca imaju veliku slobodu i u pravilu najlošija postignuća. Još je važno reći da odgojitelji za sebe često ističu da u pravilu najviše koriste demokratski stil rada, a značajno manje autokratski i laissez-faire stil (Stilin, 2005, prema Ćuk, 2012).

Vasilj i Zovko (2017, prema Ćuk, 2014) navode da kompetencije odgojno – obrazovnih djelatnika nikada nisu isključivo profesionalne, nego je potrebno kontinuirano razvijati i poticati i razvoj onih osobnih, komunikacijskih, digitalnih, međuljudskih, građanskih, kulturoloških i ostalih kompetencija. Odgojitelji iz tog razloga moraju ovladati velikim brojem kompetencija u svrhu odgovaranja na potrebe učenika, a neke od tih potreba su: pomoć u rastu i sazrijevanju na tjelesnom, zdravstvenom, socio - emocionalnom, intelektualnom, duhovno-moralnom i kulturnom području. Osim toga, odgojitelji trebaju razviti sposobnosti vođenja odgojne skupine, imati menadžerske ili poduzetničke kompetencije, predlagati i provoditi razne projekte u domu i izvan njega, biti spremni na timski rad što je posebno važno u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, posjedovati komunikacijske kompetencije koje svakodnevno usavršavaju i sl.

Iz svega navedenog može se zaključiti da su glavne kompetencije koje odgojitelj treba posjedovati za rad u domovima za djecu, profesionalne kompetencije, komunikacijske kompetencije i socijalne kompetencije koje mu omogućuju razumijevanje djetetovih osjećaja i potreba te suosjećanje s njima i na koncu razne pedagoško – psihološke kompetencije koje mu omogućuju kvalitetan odgojno – obrazovni rad s djetetom. U svrhu stjecanja potrebnih kompetencija i njihovog usavršavanja ističe se važnost cjeloživotnog obrazovanja. Naime, uzimajući u obzir činjenicu kako u Republici Hrvatskoj ne postoji sustav školovanja za odgojitelje u domovima, već se na to radno mjesto zapošljavaju učitelji, predškolski odgojitelji, socijalni radnici, psiholozi, socijalni pedagozi i sl. može se zaključiti da je za rad na mjestu odgojitelja u domovima potrebno konstantno raditi na unaprjeđivanju vlastitih znanja, vještina i kompetencija kada se promatraju zahtjevnost posla i izazovi pred kojima se odgojitelje svakodnevno nalaze. Ipak, važno je istaknuti da su odgojitelji svjesni vlastitih nedostataka i da su uglavnom otvoreni za različite oblike stručnoga usavršavanja i osposobljavanja. Uzimajući u obzir specifičnosti svoga posla, shvaćaju važnost nadopunjavanja vlastitih znanja i razvijanja kompetencija koje nisu uspjeli steći tijekom fakultetskoga obrazovanja ili tijekom dosadašnjega odgojno-obrazovnoga rada (Vasilj i Zovko, 2017).

Na samome kraju analize potrebnih kompetencija izvesti će se zaključak o potrebnim kompetencijama odgojitelja za rad u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i ponuditi će se njihova nova podjela. Smatram da bi se u najgrubljoj podjeli, kompetencije odgojitelja mogle podijeliti na *osobne, profesionalne i terapijske*, pri čemu se osobne odnose na samopouzdanje, emocionalnu svijest o vlastitim i tuđim emocijama, samokontrolu, adaptibilnost, spremnost za preuzimanje inicijative u pokretanju promjena, komunikaciju i sl.. Profesionalne se kompetencije odnose na pedagoško – psihološka znanja koja odgojitelji stječu obrazovanjem i njihovu primjenu u praktičnom radu s djecom. Dakle, profesionalnim kompetencijama odgojitelji bi trebali unaprjeđivati rad institucije i doprinositi osiguravanju optimalnijih uvjeta za dosljedan socio – emocionalni razvoj djeteta. Na koncu, terapijske kompetencije odnose se na usvajanje znanja, vještina i metoda rada te na njihovu primjenu kako bi djeca mogla prebroditi traumatska iskustva proživljena unutar obitelji. Ove kompetencije moglo bi se poistovjetiti sa kompetencijama za savjetodavni rad uz naglašavanje važnosti prilagodbe metoda rada dobi djeteta i delikatnosti obiteljske situacije. U svrhu detaljnijeg prikaza kompetencija koje bi spadale u ove tri kategorije potrebno je provesti istraživanje s odgojiteljima u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi koje bi u cijelosti prikazalo rad odgojitelja u ovom tipu doma kako bi se moglo podrobnije prikazati koje

karakteristike odgojitelj treba imati, koja znanja treba posjedovati i kakvim se metodama konkretno koristi. Iz točnog prikaza kompetencija odgojitelja u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi nameće se potreba za profesionalizacijom ovog radnog mjesta, odnosno za formiranjem njegovog obrazovnog programa.

Osvrćući se na metode i oblike rada unutar domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, najprije valja reći da se odgojitelji služe različitim metodama rada koje se međusobno povezuju i nadopunjuju, a njihov izbor ovisi o situaciji (Rosić, 1991). Vejmelka i Sabolić (2015) u svome radu donose rezultate istraživanja u kojem odgojitelji navode kako se javlja potreba za promjenom odgojnog pristupa, odnosno, potrebno je jasno odrediti posljedice neprimjerenog ponašanja te se usmjeriti na poučavanje djece znanjima i vještinama koje će im biti korisne kada izađu iz institucionalne skrbi. Također, odgojitelji ističu da je potrebno raditi na osamostaljivanju djece i što više se fokusirati na školske obaveze. U svrhu unaprjeđivanja socijalne klime, predlažu održavanje radionica, edukacija i grupnih radova. Govoreći o radu odgajatelja, valja istaknuti da se sadržaji, metode i oblici rada kreću oko zdravstveno - higijenskog područja, pravilne organizacije, rasporeda i izmjene dnevnog i tjednog rada, učenja i slobodnih aktivnosti, itd. (Rosić, 1996, prema Kolesarić, 2019).

U svrhu konkretnijeg prikaza metoda koje se koriste u odgojnom radu s djecom u institucionalnoj, prikazati će se saznanja autora Slana (2005) koji definira odgojnu grupu kao temeljnu pedagošku jedinicu odgojnog rada u domu. Rad u odgojnoj grupi je važan zato što omogućuje djeci da se međusobno bolje upoznaju i povežu. Zadatak odgojitelja je da potiče i stvara primjerenu socijalnu klimu u kojoj svako dijete može iskazati vlastita stajališta i interese te uspješno ostvarivati odgojno – obrazovne potencijale. U konkretnom radu s djecom, odgojitelj treba usmjeriti svoj rad na oblikovanje pravila ponašanja, na poticanje djece u izražavanju mišljenja i na zajedničko rješavanje problema. U svrhu razvoja odgojno - obrazovnih potencijala djeteta, Rosić (1991) navodi da se koristi metoda *poučavanja* pri čemu se težište stavlja na racionalnu komponentu ličnosti djeteta i na prihvaćanje općih društvenih vrijednosti i normi. U svrhu poučavanja koriste se različiti oblici rada poput izlaganja, tumačenja, objašnjavanja, razgovora i slično. Osim poučavanja, prisutna je i metoda *uvjeravanja* kojom se djeluje na svijest i emocionalno stanje djeteta. Ona se zasniva na primjerima i konkretnim zadacima, a realizira se putem usmene i pismene riječi odgojitelja, interpretacijom raznih djela, glazbom i sl. Njezin je smisao da se prenese shvaćanje o potrebi promjena u ponašanju.

Metoda *navikavanja* odnosi se na praktično primjenjivanje usvojenih stavova, pravila i normi, odnosno na navikavanje na njih. Odgojitelji svojim radom sistemski od dolaska djeteta razvija, upotpunjava i izgrađuje navike higijene, urednosti, itd. kod djeteta. Naposljetku, prisutna je metoda *sprječavanja* koja ima dvostruku zadaću. Prva zadaća odnosi se na prevenciju negativnih utjecaja te na usmjeravanje aktivnosti na pozitivni utjecaj. Drugim riječima, metodom sprječavanja korigira se, potiskuje i odvikava dijete od loših uvjerenja i navika te se formiraju povoljni uvjeti za optimalni razvoj. Njena je druga zadaća da se prevencijom i korekcijom djetetovog ponašanja uklone negativni postupci. Ove četiri metode rada s djecom unutar institucionalne skrbi mogu se poistovjetiti sa savjetodavnim radom, iz se može zaključiti da je jedna od temeljnih djelatnosti odgojitelja svakako savjetodavni rad kojeg se može ostvarivati grupno i individualno. U individualnom radu s djetetom najvažnije je dobro upoznavanje i uspostava kvalitetne komunikacije zato što odnos s pojedincem može znatno utjecati na kvalitetu rada s grupom. Još je važno i da odgojitelj detektira problem kojeg dijete ima, da skupi informacije o njemu te da na osnovu poznavanja određenih strategija pomoći reagira na ispravan način.

Iz svega navedenog, može se zaključiti da su najčešći oblici rada odgojitelja unutar domova grupni rad i individualni rad unutar kojih odgojitelji najčešće provode savjetodavni rad s djecom. Osim savjetodavnog rada, odgojitelji se brinu o obrazovnim postignućima djece te isto tako, različitim metodama provode odgojni rad. Unutar odgojnog rada može se zaključiti da odgojitelji preuzimaju roditeljsku ulogu unutar koje brinu o djetetovim zdravstvenim navikama, socio – emocionalnom, fizičkom i psihološkom razvoju i potrebama. Isto tako, iz analize relevantne literature može se zaključiti da se metode i oblici rada odgojitelja u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ne odvajaju od metoda i oblika rada odgojitelja iz drugih vrsta domova za što smatram da je potrebno upravo zato što djeca u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi prolaze kroz niz promjena popraćenih traumatskim iskustvima proživljenih u obitelji zbog kojih im je potreban terapijski pristup koji se analizom literature može svrstati pod savjetodavni rad. Iz svega navedenog može se zaključiti da je potrebno istražiti koje kompetencije su potrebne odgojiteljima kako bi mogli adekvatno skrbiti za djecu u domovima.

7. BUDUĆNOST DOMA

7.1. Proces deinstitucionalizacije i budućnost skrbi za djecu

Republika Hrvatska se sukladno svjetskim trendovima opredijelila za provođenje procesa deinstitucionalizacije u području skrbi za djecu. Belobrk (2007) navodi da su procesu deinstitucionalizacije prethodili rezultati znanstvenih istraživanja koji naglašavaju važnost djetetove potrebe za privrženosti tijekom odrastanja kao ključnom za djetetov rani razvoj. Upravo zato, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi smatralo je da je potrebno smanjiti smještajne kapacitete za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u domovima i povećati kapacitete za njihov smještaj u udomiteljskim obiteljima. Omjer djece smještene u domovima i djece smještene u udomiteljskim obiteljima trebao bi biti 20% naprema 80%. Smještajem djeteta u institucionalnu skrb prvenstveno se djetetu želi pomoći, zaštititi ga i mu pružiti hranu i sklonište. Ipak, uvjeti koje pružaju institucije uglavnom ne omogućuju djeci da prevladaju poteškoće zbog kojih su prvotno izdvajani iz svojih obitelji i da razviju svoje potencijale. Drugim riječima, ishodi institucionalizacije su lošiji od očekivanih ili onih koje ostvaruju djeca i mladi koji su svoje djetinjstvo proveli u ne institucionaliziranim okolnostima (Sovar, 2014).

Institucionalno okruženje ne poznaje tzv. individualiziranu skrb za dijete čime se ugrožava razvoj sigurne i stabilne privrženosti kod djece - korisnika institucionalne skrbi (Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka, 2007). Rich (2012) objašnjava kako izvješća brojnih istraživanja daju veoma alarmantne rezultate kada se govori o ljudskim pravima. Naime, ističe kako u nekim institucijama djeca trpe stravičan tretman i životne uvjete. Drugim riječima, unutar institucionalne skrbi djeci se oduzimaju osobni predmeti, podvrgava ih se strogim rutinama koje ne uvažavaju osobne sklonosti ili potrebe. Također, važno je istaknuti da je djeci osigurano malo ili nimalo kontakta s ljudima izvan institucije u kojoj su smješteni. Osim toga, prisutno je i često seljenje djece iz jedne institucije u drugu, pri čemu ona gube bilo kakvu vezu sa prijateljima koje su stekli u domu te roditeljima, braćom i sestrama. Djeca iz manjinskih (Romi) ili doseljeničkih skupina često gube doticaj sa svojim materinskim jezikom, identitetom ili vjerom, što umanjuje šanse za reintegraciju s biološkom obitelji (Rich, 2012; 42). Nekima od glavnih zamjerki institucionalnoj skrbi smatraju se izolacija djece od zajednice u kojoj žive koja vodi diskriminaciji i izolaciji, rijedak kontakt djeteta s roditeljima i širom obitelji, stavljanje institucionalnih okolnosti ispred potrebe pojedinca, ne ostvarivanje adekvatne stimulacije i svrsishodnih aktivnosti kako bi se ostvarili razvojni potencijali djeteta, pružanje malo mogućnosti za ostvarivanje kontakata s djecom koja su izvan institucije, vršnjačko nasilje,

nezadovoljavanje psiholoških potreba djeteta i teška adaptacija na neinstitucionalno okruženje nakon izlaska iz institucije (Tolfree, 2003, prema Sovar 2014).

Iz svega navedenog, može se zaključiti kako djeca unutar institucionalne skrbi zbog lošijih uvjeta zaostaju u fizičkom, kognitivnom, socijalnom i psihofizičkom razvoju. To su samo neki od razloga zašto se radi na procesu deinstitutionalizacije. Deinstitutionalizacija i transformacija domova za djecu bez (odgovarajuće) roditeljske skrbi su procesi promjena koji stvaraju bolje uvjete za zdrav rast i razvoj djece (Tadić- Lesko i Milinković, 2019). UNICEF definira deinstitutionalizaciju kao "potpuni proces planske preobrazbe, uz smanjivanje i/ili zatvaranje rezidencijalnih ustanova i uz istovremenu uspostavu raznih drugih usluga za skrb o djeci uređenih prema standardima utemeljenima na pravima i usmjerenima na rezultate (Rich, 2012; 25). U svrhu deinstitutionalizacije, u Republici Hrvatskoj se kao i u ostalim europskim zemljama, u posljednjih nekoliko godina s ciljem smanjivanja broja djece u ustanovama nastoji poticati udomiteljstvo i razvoj drugih oblika alternativne skrbi za djecu (Ajduković i Sladović Franz, 2004). Dakle, može se zaključiti da je svrha deinstitutionalizacije preseljenje osoba iz institucijskog oblika smještaja u prirodnije okruženje, kao što je primjerice udomiteljska obitelj, dok je svrha udomiteljstva ostvarenje primarne roditeljske skrbi i povratak osjećaja obiteljskog okruženja i bliskosti za dijete (Čop i Svalina, 2015). Sam proces deinstitutionalizacije domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi autorica Sovar (2014) dijeli u tri faze:

1. faza → paradigma tzv. „specijalizacije“ – u središtu je problem te se nastoje utvrditi potrebe djeteta i pružiti odgoj i tretman u institucionalnom okruženju

2. faza → paradigma „normalizacije“ – fokus je stavljen na organizacijski kontekst kako bi se što bolje nosili s problemom, pokušavaju se stvoriti normalni uvjeti u institucijama te djecu uključiti u život u zajednici

3. faza → paradigma „dječjih prava“ – fokusira se na najbolji interes djeteta.

Iz prikazanog se može zaključiti da se u prvoj fazi procesa naglasak stavlja na probleme i negativan utjecaj institucionalne skrbi za cjelokupni razvoj djeteta. U početnoj fazi nastoje se utvrditi potrebe djeteta i djelovati u skladu s njima. U drugoj fazi se na osnovu ranije utvrđenih potreba djeteta pokušava pronaći adekvatna zamjena za institucionalnu skrb koja će omogućiti optimalan razvoj djetetu, dok se u trećoj fazi fokus stavlja na najbolji interes djeteta za koji je u prethodnoj fazi utvrđeno da je za ostvarivanje djetetovih potencijala najbolje da odrasta unutar obiteljskog okruženja za koje se udomiteljstvo pokazalo kao najbolja alternativa. Udomiteljstvo

se smatra najboljim rješenjem ukoliko se fokus stavlja na prevenciju nepotrebnih ulazaka djeteta u instituciju kada je izdvajanje iz obitelji neophodno (Sovar, 2014). *Prema Zakonu o udomiteljstvu* svrha udomiteljstva je osigurati skrb i potporu korisniku u poticajnom i pozitivnom obiteljskom okruženju u skladu s njegovim individualnim planom promjene, a odabire se ponajprije iz kruga srodnika ili drugih osoba bliskih korisniku, u njegovu mjestu prebivališta, uvijek kada je to moguće i kada je to u njegovu najboljem interesu (Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, čl.2 i 4). Vejmelka i Sabolić (2015) su proveli istraživanje kojim su željeli steći uvid u iskustvo udomitelja i stručnjaka s procesom udomljavanja te njihovim preporukama za poboljšanje istog. Naime, rezultati istraživanja su pokazali da su udomitelji i stručnjaci uglavnom zadovoljni sa pravnim uređenjem postupka udomljavanja i sa mogućnošću edukacije u području istog. Kao neke od negativnih strana samog postupka izdvoji su birokraciju, problem smještanja korisnika izvan primarne lokalne sredine, nedovoljan broj stručnjaka u tom području te potrebu za daljnjim razvojem specijaliziranog udomiteljstva. Što se tiče edukacije udomitelja, one se odvijaju redovito i korisnici su uglavnom zadovoljni informacijama koje su im pružene na njima. Ipak ističe se potreba povećanja edukacija ukoliko bi se udomiteljstvo profesionaliziralo. Naposljetku, u svrhu unapređenja prakse udomiteljstva ispitanici ističu potrebu boljeg informiranja javnosti putem objave publikacija na tu temu te putem izrade web stranica koje bi služile kao relevantni izvor svih potrebnih informacija o postupku udomljavanja od toga kako ući u postupak, do zakonskih regulativa, edukacija te benefita samog procesa.

U svrhu prikazivanja budućnosti skrbi za djecu, osim udomiteljstva valja se dotaknuti i udruge *Nuevo Futuro* čija je svrha pružanje skrbi djeci kojima nedostaje obiteljsko okruženje ili je ono znatno narušeno s ciljem njihovog cjelovitog razvoja. Autori Bouillet i Racz (1999) navode da je cilj udruge pružanje pravovaljane alternative u skrbi za djecu korištenjem tradicionalnih metoda socijalne pomoći putem formiranja i višestranog podržavanja udomiteljstva. Naime, udruga posjeduje sedam objekata i skrbi za djecu koju su im povjerali centri za Socijalnu skrb. Udruga osigurava udomiteljsku djelatnost tako što kupuje ili unajmljuje obiteljske kuće, pruža financijsku potporu udomiteljima i radi superviziju njihovog rada. Prilikom zapošljavanja udomitelja važno je da su to bračni parovi koji su u mogućnosti osigurati djetetu osjećaj cjelovite obitelji, međutim, udomitelji mogu biti bračni parovi čiji socio – ekonomski status nije zadovoljavajući upravo zato što udruga pruža financijsku pomoć, pa samim time, osim što doprinose osiguravanju optimalnih uvjeta za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, osiguravaju i ekonomsku stabilnost udomiteljima. Svaka obitelj može primiti

do desetero djece, a prema *Izješčaju o radu* Udruge za zbrinjavanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi izvan vlastite obitelji Nova budućnost (2020), ona trenutno skrbi za 26 djece u dobi od 3 do 21 godine života. Unatoč zahtjevima Centra za socijalnu skrb o pružanju skrbi za veći broj djece, Udruga je u 2020. godini prepolovila svoje kapacitete, pa tako više ne pruža svoje usluge u Varaždinu, Velikoj Gorici i Zagrebu. Sa svojim radom Udruga je nastavila u gradu Samoboru gdje uz pomoć lokalne zajednice pruža potporu korisnicima. Kroz razne projekte i aktivnosti Udruga surađuje sa Centrima za socijalnu skrb u cijeloj Republici Hrvatskoj, sa mnogim vrtićima i školama te Centrima za odgoj i obrazovanje.

Postupak primanja djeteta u Udrugu sastoji se od izdavanja rješenja centra za socijalnu skrb, izdavanja socijalne anamneze o obiteljskim prilikama djeteta, psihološkog i pedagoškog inicijalnog testiranja djeteta, kontaktiranja roditelja ukoliko postoje i na koncu, odabira odgovarajućeg udomiteljskog bračnog para i socijalnog okruženja. Unutar Udruge se provode četiri specifična programa koja se odnose na pružanje psihosocijalne pomoći djeci, provedbu slobodnog vremena, pomoć u učenju i na pokretanje humanitarnih akcija s ciljem povećanja životnog standarda udomiteljskih obitelji. Tijekom boravka djeteta u udomiteljskoj obitelji poseban naglasak se stavlja na socijalizaciju djeteta koja se odvija u nekoliko faza. Prva faza odnosi se na *prijam i adaptaciju* u kojoj se rješavaju administrativni zadaci, uspostavlja se kontakt s roditeljima djeteta, radi se na prilagodbi djeteta na nove životne uvjete, provodi se psihosocijalno dijagnostičiranje na kraju se uključuje u odgovarajuće odgojno – obrazovne programe. Sljedeća faza se odnosi na samu *socijalizaciju* unutar koje se izrađuje individualizirani plan postupanja s djetetom i njegova nadopuna i prilagodba prema razvojnim fazama djeteta. Trećom fazom želi se kod djeteta razviti *autonomija* putem pružanje podrške udomljenoj djeci u stjecanju autonomije, praćenja njihove konzistentnosti u stjecanju autonomije i na kraju putem sudjelovanja u pronalasku zaposlenja za dijete. Posljednja faza odnosi se na *osamostaljivanje* djeteta koja podrazumijeva djetetovo napuštanje Udruge uz mogućnost pružanja daljnje potpore i pomoći ukoliko se za to iskaže potreba (Bouillet i Racz, 1999).

Udruge poput *Nuevo Futuro* odlična su budućnost udomiteljstva zato što svojim postojanjem potpomažu i djeluju na nekoliko ranjivih društvenih skupina. Osim što potpomažu optimalni razvoj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, pružaju pomoć i bračnim parovima niskog socio - ekonomskog statusa, izbjeglicama i prognanicima tako što im osiguravaju kuću za život i financijski potpomažu njihove egzistencijalne potrebe. Uzimajući u obzir činjenicu

da mnoge obitelji u Republici Hrvatskoj koje potencijalno imaju dobre karakterne predispozicije za pružanje udomiteljske skrbi, nažalost su niskog socio – ekonomskog statusa i nisu u mogućnosti skrbiti o djeci, može se zaključiti da se otvaranjem udruga poput *Nuevo Futuro* uvelike doprinosi povećanju broja udomiteljskih obitelji, a samim time se smanjuje i udio djece u institucionalnoj skrbi. Jednako tako, otvaranjem ovakvih udruga doprinosi se poželjnom razvoju djeteta i njegovom optimalnom funkcioniranju u skladu s društvenim pravilima i normama iz čega se nameće potreba za povećanjem udomiteljske skrbi za djecu te za otvaranjem udruga poput *Nuevo Futuro* koje potpomažu udomiteljstvo i doprinose uravnoteženijem društvenom poretku u Republici Hrvatskoj. Iz svega navedenog može se zaključiti da su udomiteljstvo i njegova pojavnost u različitim oblicima budućnost brige za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi unutar Republike Hrvatske.

8. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA:

Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi predstavljaju specifičan okolinski kontekst koji djeci osigurava zadovoljavanje životnih potreba kao što su stanovanje, prehrana, odijevanje, održavanje osobne higijene, briga o zdravlju, čuvanje, odgoj i obrazovanje, njegu, radne aktivnosti i korištenje slobodnog vremena. Uzimajući u obzir činjenicu da su djeca smještena u domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi tijekom života u obiteljskom okruženju proživjela traumatska iskustva potreban im je terapijski tretman. Međutim, u Republici Hrvatskoj prisutna je *prenapučenost* institucija koje skrbe za djecu čije su obitelji u riziku što rezultira nemogućnošću odgojitelja i stručnog osoblja pružanju odgovarajuće i prikladne brige za dijete. Drugim riječima, odgojitelji zbog prevelikog broja djece i smanjenog broja stručnog osoblja nemaju mogućnost individualno se posvetiti djetetu i izgraditi privržen odnos pun povjerenja već se fokusiraju na grupni rad u nadi da će pomoći djeci prebroditi traumatska iskustva i smanjiti ispoljavanje obrazaca raznih poremećaja koje su razvili.

Analizom različite literature vidljiva je potreba za provedbom istraživanja u svrhu detaljnije analize ovog fenomena. Jednako tako, iz analize literature vidljivo je da se kompetencije, metode i oblici rada odgojitelja u ustanovama poput domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ne odvajaju od kompetencija, metoda i oblika rada odgojitelja u drugim tipovima domova iz čega se nameće potreba za pružanjem cjelovite analize uloge samog odgojitelja u životu djeteta u domu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Uzimajući u obzir činjenicu da se u ovom tipu domova osim brige za djetetovo zdravlje i zadovoljavanja osnovnih životnih potreba poput hrane, odjeće i sl. te brige o školskim postignućima djeteta, provodi i terapijski proces u svrhu uklanjanja ili barem smanjivanja posljedica traumatskih iskustava proživljenih unutar obiteljskog okruženja nameće se potreba za profesionalizacijom odgojiteljskog rada u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi upravo zato što njihova uloga ne može i ne smije biti jednaka ulozi koju imaju npr. u učeničkom domu. Jednako tako, iz istog razloga javlja se potreba i za detaljnijom razradom kompetencijskog okvira ovakvog profila odgojitelja. U radu je pružen prijedlog nove, u grubo odrađene podjele njihovih kompetencija, ali se nameće potreba za provedbom istraživanja o ovoj temi kako bi se mogao detaljnije i cjelovitije razraditi kompetencijski okvir za odgojitelje u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Mišljenja sam da bi se razradom kompetencijskog okvira za ovaj tip odgojitelja potaknula i profesionalizacija istog. Osim toga, razrada kompetencijskog okvira i plana profesionalizacije ovog tipa odgojitelja zasigurno bi povećala zanimanje za usavršavanjem te za rad na mjestu odgojitelja u domovima za djecu bez odgovarajuće

roditeljske skrbi što bi moglo povećati broj odgojitelja u ovakvim institucijama i osigurati individualniji pristup djeci. Samim time, unaprijedio bi se odgojni, obrazovni i terapijski rad unutar institucija i poboljšala bi se kvaliteta života djece u istima.

Bez obzira na proces deinstitutionalizacije i na razvoj različitih tipova udomiteljstva, mišljenja sam da je odgojiteljsko zanimanje u ovakvom tipu domova potrebno profesionalizirati upravo zato što će domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi uvijek postojati, međutim možda u nekom drugačijem obliku poput onih obiteljskog tipa, popularnih u skandinavskim zemljama čiji se sustav socijalne skrbi za djecu izdvaja kao dobar primjer. Nadalje, kada razmatramo činjenicu da proces deinstitutionalizacije u Republici Hrvatskoj traje dugi niz godina i da Republika Hrvatska općenito nije primjer države koja se rapidno razvija i konstantno unosi inovacije u aspektima njenog funkcioniranja, profesionalizacija odgojiteljskog zanimanja se čini kao razuman korak u svrhu poboljšanja uvjeta života djece u institucionalnoj skrbi za koju se iz ovog rada može zaključiti da prolaze kroz niz promjena tijekom procesa institucionalizacije koja na njih često ostavlja negativne posljedice kao i sam boravak u obiteljskom okruženju.

Naposljetku još valja reći da je analizom literature vidljiva stagnacija u provedbi istraživanja u ovom području brige za djecu i samim time pružanja uvida u trenutnu situaciju kao i prijedloga za njeno poboljšanje iz čega se nameće potreba za provedbom različitih tipova istraživanja od onih koja će analizirati razloge institucionalizacije djece do onih koja će prikazivati trenutno stanje u skrbi za djecu u domovima i eventualnim inovativnijim pristupom u korištenju različitih metoda i oblika rada odgojitelja i drugog stručnog osoblja u svrhu terapijskog tretmana djece iz obitelji u riziku.

POPIS TABLICA I SLIKA:

1. Slika 1: Godišnje statističko izvješće o kapacitetima domova, broju korisnika, broju zaprimljenih zahtjeva i broju realiziranih zahtjeva za 2019. godinu; str. 22
2. Slika 2: Godišnje statističko izvješće o vrti usluge i zastupljenosti po broju korisnika; str 22
3. Slika 3: Godišnje statističko izvješće o zatupljenosti dobnih skupina prema uslugama socijalne skrbi i spolu; str. 23
4. Slika 4: Godišnje statističko izvješće o broju korisnika dječjih SOS sela; str 25
5. Slika 5: Godišnje statističko izvješće o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini; str. 46

LITERATURA:

1. Ajduković, M. (1998). Suradnja centra za socijalnu skrb i doma za djecu u zaštiti zanemarivane i zlostavljane djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 5(1), 41-56.
2. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 11(3-4), 299-320.
3. Ajduković, M. i Sladović Franz, B. (2004). Samoprocjene ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 13(6 (74)), 1031-1054.
4. Ajduković, M., Rajhvajn Bulat, L. i Sladović Franz, B. (2008). Agresivno i prosocijalno ponašanje djece u dječjim domovima. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(2), 185-213.
5. Bartuloci, M. (2014). Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 47(95), 53-72.
6. Belobrk, M. (2007). O stanju skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području Koprivničko-križevačke županije. *Podravski zbornik* (33), 5-14.
7. Benyovsky, L. (1998). Dobrotvorna gospojinska (ženska) društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata. *Časopis za suvremenu povijest*, 30(1), 73-92.
8. Birošević, V. (2014). Povijesni osvrt na pojavu i razvoj učeničkih domova. *Napredak* 154(3), 323-332.
9. Bouillet, D. i Racz, A. (1999). „Nova budućnost“ profesionalnog udomiteljstva u Republici Hrvatskoj. U: Bašić, J. i dr. (ur.), *Odgoj u domovima- kako dalje*. (str. 223- 233). Gipa, Zag: Zagreb.
10. Branica, V. (2006). Razvoj društvene skrbi za djecu u prvoj polovini 20. stoljeća. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(1), 47-62.
11. Browne, K. (2009). The risk of harm to young children in institutional care. London: Save the Children.
12. Centar za pružanje usluga u zajednici „Klasje“. *O nama*. <https://klasje.hr/> (pristupljeno 17. lipnja 2021).
13. Čop, M. i Svalina, I. (2015). Obiteljskopравни aspekt izdvajanja djeteta iz obitelji. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 48(98.), 0-0.
14. Čuić, M. (2015). Analiza Hrvatske Obiteljske Politike: Pitanje posvojenja djece. *Kultura komuniciranja*, (4), 176-195.

15. Ćuk, M. (2012). Odgojni rad odgajatelja i ponašanja učenika u učeničkim domovima. *Pedagoška istraživanja*, 9(1/2), 223-236.
16. Dječji dom „Tić“ Rijeka. *O nama; Stručno*. <https://www.tic-za-djecu.hr/> (pristupljeno 17. lipnja 2021).
17. Dječji dom Maestral – Split. *Usluge*. <https://ddmaestral.hr/> (pristupljeno 17. lipnja 2021).
18. Dječji dom Maslina – Dubrovnik. *Usluge*. <https://www.dom-maslina.hr/> (pristupljeno 17. lipnja 2021).
19. Dječji dom Zagreb. *Djelatnosti*. <https://domzadjecu.hr/wp/> (pristupljeno 17. lipnja 2021).
20. Hukkanen, R., Sourander, A., Bergroth, L. i Piha, J. (1999). Psychosocial factors and adequacy of services for children in children's homes. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 8(4), 268-275.
21. Jaman, A. (2009). Nasilje među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 58(3.), 301-313.
22. Kamenov, Ž., Sladović Franz, B. i Ajduković, M. (2006). Razvoj skala za ispitivanje stavova prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42(1), 55-76.
23. Kocijan-Hercigonja, D., i Hercigonja-Novković, V. (2009). Djeca, mladi i nasilje u obitelji. *Medicus*, 18(2_Adolescencija), 181-184.
24. Kolesarić, P. (2019). Odgojno djelovanje u učeničkom domu. *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foo2rama*, 3(3), 51-66.
25. Konvencija o pravima djeteta (2001). Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. Zagreb.
26. Koren Mrazović, M. (1999). Kriteriji kojima se rukovode djelatnici socijalne skrbi pri odlučivanju da se dijete ili maloljetnik uputi u odgojnu ustanovu. U: Bašić, J. i dr. (ur.), *Odgoj u domovima- kako dalje*. (str. 37- 47). Gipa, Zag: Zagreb.
27. Kregar, K. (2004). Socijalna podrška djece smještene u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Republici Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 11(2), 229-248.
28. Lachner, V. (2013). Institut posvojenja prema općem građanskom zakoniku na hrvatsko-slavonskom pravnom području. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 63(5-6), 1165-1186.

29. Ledić, J., Staničić, S., Turk, M. (2013.). *Kompetencije školskih pedagoga*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci: Rijeka.
30. Ljubešić, M. (2005). Stimulacija emocionalnog razvoja djece. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 1(2).
31. Maretić, E. i Sindik, J. (2013). Agresivno ponašanje, zaštitni čimbenici i školsko postignuće učenika izvan i unutar sustava institucionalne skrbi. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(1), 43-62.
32. Martinović, S., Lukić – Cesarik, B. (1999). Model suradnje SOS – dječjeg sela Hrvatska i Centra za socijalnu skrb Požega- prikaz slučaja. U: Bašić, J. i dr. (ur.), *Odgoj u domovima- kako dalje*. (str. 101- 104). Gipa, Zag: Zagreb.
33. Miljević-Ridički, R. i Pavin Ivanec, T. (2009). Važnost socijalnog konteksta za kognitivni razvoj predškolske djece–usporedba kognitivne uspješnosti djece koja odrastaju u različitom obiteljskom i institucionalnom okruženju. *Suvremena psihologija*, 12(2), 309-322.
34. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2020): Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2019.godini
35. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2020): Godišnje statističko izvješće o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini
36. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2020): Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2019. godini
37. Modrić, N. (2013). Kompetencije odgojitelja za učinkovito upravljanje problemnim situacijama. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 154(3), 427-450.
38. Narodne novine (120/2002). Pravilnik o vrsti domova za djecu i doma za odrasle osobe i njihovoj djelatnosti, te uvjetima glede prostora, opreme i potrebnih stručnih i drugih radnika doma socijalne skrbi. Ministarstvo rada socijalne skrbi.
39. Puljiz, V. (2006). Socijalna politika i socijalne djelatnosti u Hrvatskoj u razdoblju 1900.-1960. godine. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(1), 7-28.
40. Rich, M. (2012). Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici. *Brussels: europska stručna skupina za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici*.

41. Rosić, V. (1991). *Odgajatelj i odgojni rad*. Rijeka: Linija.
42. Rosić, V. (2007). *Domska pedagogija*. Zadar: Naklada.
43. Sabolić, T. i Vejmelka, L. (2015). Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj iz perspektive udomitelja i stručnjaka. *Holon: postdisciplinarnan znanstveno-stručni časopis*, 5(1), 6-42.
44. Sarić, J. (1999). Trendovi institucijske skrbi djece i mladeži u Hrvatskoj. U: Bašić, J. i dr. (ur.), *Odgoj u domovima- kako dalje*. (str. 29- 35). Gipa, Zag: Zagreb.
45. Sedlar, Z. (1999). SOS – dječje selo kao sustav skrbi o djeci od rođenja do osamostaljenja. U: Bašić, J. i dr. (ur.), *Odgoj u domovima- kako dalje*. (str. 235-244). Gipa, Zag: Zagreb.
46. Sharma, A. (2015): Autocratic and Democratic Teaching Strategies: Pros and Cons. *Indian Journal of Adult Education*, 76 (1), 44-57
47. Simunović, K. (2008). Od dječjeg nahodišta do doma za djecu i mlađe punoljetne osobe Maslina–prilog povijesti socijalne skrbi za djecu u Dubrovniku. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 499-512.
48. Sladović Franz, B. (2003.). *Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
49. Sladović Franz, B. (2004). Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, 11(2), 215-228.
50. Sladović Franz, B. i Mujkanović, Đ. (2003). Percepcija socijalne podrške djeci u dječjim domovima i u udomiteljskim obiteljima. *Ljetopis socijalnog rada*, 10(2), 161-170.
51. Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K. i Vejmelka, L. (2007). Iskustvo života u dječjem domu: kvalitativna analiza izjava mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(3), 553-578.
52. Slana, J. (2005). Savjetodavni rad odgajatelja u učeničkom domu. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 51(13), 79-85.
53. Sovar, I. (2014). Institucionalizacija i deinstitutionalizacija ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(2), 311-332.
54. Štimac, H. i Cah, M. (2012). Utjecaj okruženja na marketinško pozicioniranje SOS Dječjeg sela Hrvatska. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 25(1), 193-203.

55. Tadić-Lesko, K, I Milinković, J. (2019). Transformacija i deinstitucionalizacija domova za djecu bez roditeljske skrbi u Hercegovačko-neretvanskoj županiji. *Suvremena pitanja* (28), 54-64.
56. Udruga za zbrinjavanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi izvan vlastite obitelji Nova budućnost (2020). *Izveštaj o radu*. Preuzeto s web stranice: <https://udruganovabuducnost.files.wordpress.com/2021/04/godisnje-narativno-izvjesce-za-2020.-radno-2.pdf>
57. Unicef (2015.). Nevidljiva djeca-od prepoznavanja do inkluzije. Preuzeto s web stranice: http://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2015/09/Nevidljiva_djeca_publicacija.pdf (preuzeto dana: 16.6.2021.)
58. Vasilj M., Zovko, A. (2017). Kompetencije odgojitelja u učeničkom domu. *Suvremena pitanja* 24, 19-29.
59. Vasilj, I., Vasilj, M., Imre, A. (2014). Stilovi vođenja razreda. *Suvremena pitanja*, (18), 11-26.
60. Vejmelka, L. i Sabolić, T. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 23(1), 72-98.
61. Vranjican, D., Prijatelj, K. i Kuculo, I. (2019). Čimbenici koji utječu na pozitivan socio-emocionalni razvoj djece. *Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 160(3-4), 319-338.
62. Zakon o socijalnoj skrbi. Narodne novine. NN 91,157/2013 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_157_3289.html
63. Zakon o udomiteljstvu, Narodne novine. NN 115/18 <https://www.zakon.hr/z/485/Zakon-o-udomiteljstvu>
64. Zovko, A. i Vukobratović, J. (2019). Domske aktivnosti u kontekstu pedagogije slobodnog vremena. *Izazovi i perspektive pomagačkih profesija*, 219-235.
65. Žic, B. (1999). Neka razmišljanja o ulozi odgojitelja u domskom radu. U: Bašić, J. i dr. (ur.), *Odgoj u domovima- kako dalje*. (str. 127- 133). Gipa, Zag: Zagreb.
66. Žižak, A., Tasić, D. i Koller-Trbović, N. (1996). Odgajatelji: Kontinuitet i promjena. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 4(2), 103-119.
67. Žuvela, S. (2010). Početci hrvatskog feminizma: Marija Jambrišak i Milka Pogačić. *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, 3(3.), 95-102.